אבן עזרא על במדבר

אבן עזרא על התורה

geulaquiz.com

פרק א

א **בשם** אשר פקודי רום ותחת חבר. החל לפרש על הפשט ספר וידבר **במדבר סיני.** להודיע כי לא עלה משה אל הר סיני אחר היות הכבוד באהל מועד:

באחד לחדש השני. לתקן את הדגלים ואיך יסעו ואיך יחנו בעבור המקדש כי בעשרים לחדש השני נסעו:

ב **שאו את ראש.** כמו כי תשא ושם מפורש:

לבית אבותם. כי משפחת האם אינה קרואה משפחה:

לגלגלותם. פירשתיו:

ג **בישראל.** להוציא ערב רב:

ד **איש ראש.** דרך קצרה והראוי להיות איש איש:

ה **לראובן.** החל מהבכור כטעם ולא להתיחס לבכורה:

י **לבני יוסף.** אחר בני לאה בעבור כבוד רחל על השפחות והחל מאפרים על דרך יעקב אבינו והקדים אפרים ומנשה על בנימין כי הם מקום יוסף ואחר כן החל מדן שהוא בכור השפחות ואחריו אשר כי השם ידע שהוא יהיה ראש החונים על דגל דן ואחר כן גד כי הוא בכור שפחת לאה:

טז **קרואי העדה.** הטעם שהעדה לא יעשו דבר עד שיקראום:

מטות אבותם. הטעם על השבטים והנה כל אחד נשיא שבט:

ראשי אלפי ישראל. כל אחד ראש על כל אלפי השבט כי יש שר לאלף:

יז **ויקח משה ואהרן.** עמם:

האנשים אשר נקבו. שהם מפורשים כמו אשר פי ה׳ יקבנו:

יח **ויתילדו.** בקשו מתי נולדו בעבור חשבון כ׳ שנה אז נכתבו תולדתם:

יט **ויפקדם.** משה שהוא העיקר והחל מראובן כי הוא הבכור ואחריו שמעון הנולד אחריו ואחריו גד בכור שפחת לאה והנה דגל ראובן ואחר כך דגל יהודה ואחר כך דגל אפרים ואחר כך דגל דן והחונים על כל דגל ודגל כאשר הם בחנוכת המזבח ודע כי אחר שהיו כל השבטים שנים עשר שיצא לוי והיו ליוסף בנים שנים ורוחות העולם ארבע הנה לכל רוח שלשה והנה יש ללאה חמשה בנים יחסר האחד ויהיו לה שני דגלים השלימו הדגל עם בכור שפחתה ושמוהו עם דגל ראובן שהוא גם בכור והדגל השני ליהודה והחונים עליו אחיו הקטנים ממנו ולרחל דגל בפני עצמה ואפרים מקום יוסף הוא קודם מנשה כדברי יעקב והדגל הרביעי לשפחת רחל שהוא הבכור שלה ואחריו אשר ואם הוא קטן בשנים מנפתלי בעבור היות הדגל לבן שפחת רחל שם זאת המעלה לבן שפחת לאה ואם תסתכל היטב אז תדע כי הראש הוא הדרום והזנב הוא הצפון ולא אוכל לפרש על כן ראובן בדרום כי הוא הראש ודן בצפון ודע כי לא היו גבורים בשבטים כשבט יהודה הנמשל לגור אריה וכשבט דן הנמשל כן בדברי משה על כן היו הם בראשונה ובאחרונה. והזכיר לגלגלותם בראובן גם בשמעון להורות על האחרים כי הכתוב אחז דרך קצרה:

מה ופירוש **ויהיו כל פקודי בני ישראל.** שלא נפקדו רק מי שהוא מבן עשרים שנה ואחר כך ויהיו כל הפקודים בכללם:

מז **התפקדו.** משני בנינים. כי הוא בנין התפעל ועם בנין שלא נקרא שם פועלו:

מט **אך את מטה לוי.** פירוש לא התפקדו כי השם צוה כן:

ואת ראשם לא תשא. כללם כאשר פירשתי:

נ **ואתה הפקד את הלוים.** באר למה לא התפקדו כי פקודת המשכן עליהם על כן לא יצאו בצבא:

משכן העדת. הוא אהל מועד והמשכן לארון ששם העדות:

ועל כל כליו. כמנורה והשלחן והמזבחות:

ועל כל אשר לו. הם כלי הכלים:

המה ישאו. הם הם הנושאים בנסוע המחנה והם המשרתים בחנותם וסביב המשכן יחנו:

נא **ובנסוע המשכן יורידו אותו.** להסיר הבריחים והעמודים ובחנותו הם יקימוהו:

והזר. מבני לוי ואם הוא ישראל **יומת** ובית דין ימיתוהו:

נב וטעם **וחנו בני ישראל.** כשיחנו בני ישראל:

איש על מחנהו. הטעם כל שבט:

וטעם **איש על דגלו.** שלא יתערב שבט דגל עם שבט דגל:

נג **והלוים יחנו סביב.** פי׳ הכתוב למעלה למה יחנו סביב שלא יקרב אל המשכן אחד מעדת בני ישראל וימות וזה טעם ולא יהיה קצף כעוזא שנגע בארון ושם כתוב ויחר אף ה׳ בעוזא:

וטעם **על עדת בני ישראל.** אחד מעדתם וכן ויקבר בערי גלעד עיר בן אתונות ורבים כמוהם:

ושמרו הלוים. מצוה עליהם לשמור המשכן:

נד **ויעשו בני ישראל.** שלא נגעו במשכן לעולם:

פרק ב

א וטעם **אל משה ואל אהרן.** בעבור כי אהרן ובניו ישימו משא הקהתים בכתף:

ב **באתת.** סימנים היו בכל דגל ודגל וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם מכח דרש דודאים ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרים צורת שור מטעם בכור שור ובדגל דן צורת נשר עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא:

מנגד. רחוק:

ג **קדמה מזרחה.** תחלת מזרח:

ד **ופקודיהם.** או ופקודיו. אין הפרש ביניהם:

ה **והחונים עליו.** כמו עמו והם אחריו וקודם השלישי:

ט **ראשונה יסעו.** הם יסעו בתחלה:

י **תימנה.** מגזרת ימין:

טז **ושנים.** תאר השם:

יז **ונסע אהל מועד בתוך המחנות.** הנזכרות כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה ובין דגל ראובן והקהתים נוסעים ועמהם אהרן ובניו בין דגל יהודה ובין דגל אפרים:

כאשר יחנו כן יסעו. שב אל המחנות שהם ישראל לא אל מחנה הלוים כי יחנה דגל יהודה למזרח כי הגרשוני שהוא למערב המקדש ומררי בצפון יחדו יסעו:

על ידו. פאה ומקום וכן יד הירדן ויד תהיה לך:

לב **אלה פקודי בני ישראל. וכן נסעו.** כאשר היו ביום שהתפקדו והנה בעשרים יום לא מת אחד מהם וזה דבר פלא:

לג **והלוים לא התפקדו.** לבאר שלא נחשוב אחד מהם עם הפקודים בנסעם:

לד **ויעשו בני ישראל.** כל ימי המדבר:

פרק ג

א **ואלה תולדות אהרן ומשה.** הטעם שלא הולידו בניהם ולא הוסיפו בקרוב מעשרה חדשים כאשר דבר ה׳ עם משה בהר סיני בעלותו להתכפר על מעשה העגל אז נבחר שבט לוי ואמר השם למשה הקרב את מטה לוי גם פרשת ואני הנה לקחתי וכאשר הוקם המשכן אמר השם פקוד את בני לוי והשכינה במשכן על כן כתב במדבר סיני והנה היו תולדות אהרן ומשה במדבר סיני כאשר היו בהר סיני רק חסרו שני בני אהרן על כן אמרתי כי הלוים לא נתנו כפר נפשם כי כן כתוב לכל העובר על הפקודים ויש אומרים כי לא פקדם משה טרם עשות המשכן רק ידע פקודיהם בדרך נבואה והכתוב יכחישם והוא כי תשא:

ג **המשחים.** בשמן המשחה. שהיו כהנים גדולים:

ולא הניחו בנים גדולים או קטנים על כן חסר ממספר הלוים כי הגדולים יתכן שיולידו:

ד **על פני.** פירשתיו:

ו **לפני אהרן הכהן.** שהוא נגיד השבט. ופירוש והעמדת הוא ושרתו וכן חי ה׳ אשר עמדתי לפניו:

ז **ואת משמרת כל העדה.** בקרבנות:

ח **ואת משמרת בני ישראל** שישמרו שלא יגע ישראלי אל המשכן:

ט **נתונים.** לעולם או הם ובניהם העובדים תחתם:

לאהרן ולבניו. הנמצאים ועומדים תחתיהם:

מאת בני ישראל. להיותם מובדלים:

י **ואת אהרן ואת בניו.** ובכלל בניו בני בניו תפקדם לתת פקודה לכל אחד והם ישמרו את כהנתם שלא יבואו לידי פסולות:

והזר הקרב. לכהן להיות עם כהנתם ישראלי או לוי **יומת** ופרשת ואני הנה לקחתי גם היא דבקה כי יש בתורה פרשיות דבקות בטעם ואם הם מפורשות כמו ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה כן ויהי ביום דבר ה׳ אל משה:

יב **לקחתי.** מעלה גדולה ללוים:

בכור. דבק אל פטר:

והיו לי הלוים. מקודשים לי:

יג **כי לי כל בכור.** והטעם כי גם הבכורים לי הם:

ביום הכותי טעמו זמן וכן רבים:

לי יהיו. טעמו לי הם ולי יהיו כי כל בכור מאדם יפדה וכן כל בכור הבהמה הטמאה:

טו **מבן חדש ומעלה.** עד שוב המחבר׳ או על קרוב מהמקום הראשון זה אל זה והמשכיל יבין:

יז **גרשון.** כי הוא הבכור ובדברי הימים נמצא עם מ״ם תחת נו״ן:

כא **לגרשון משפחת הלבני.** פירושו אלה שתי המשפחות מספרם כך:

כג **אחרי המשכן.** כמו אחורי וכן אחור וקדם:

ימה. בעבור שהוא הים הגדול הספרדי בארץ ישראל לפאת מערב:

כה **המשכן.** הם עשר יריעות:

והאהל. עשתי עשרה יריעות:

מכסהו. ומכסה מכסהו בכלל:

כו **אשר על המשכן.** שהוא בפנים החצר:

ועל המזבח. שהוא חוץ למשכן:

וטעם **סביב.** שאין שם מקום חסר כפרץ שאין שם מסך:

לכל עבודתו. עוד אפרשנו:

כח **משמרת הקדש.** הוא הארון ונקרא קדש כנגד המשכן כאשר פירשתי:

כט **תימנה.** ובעבור שבני קהת נכבדים מכל בני לוי הושם קהת בימין כי הוא נכבד מהשמאל ומהאחור ואין אחר מזרח נכבד ממנו ובעבור שהיה גרשון בכור לוי יש לו מעלה גדולה על מררי כי הוא נושא את הקדש כנגד משא מררי על כן חנה גרשון במערב כמו דגל אפרים ומררי בצפון כדגל דן שהוא בכור השפחה והנה הקהתים מצד דגל ראובן על כן התחבר קרח עם דתן ואבירם ועוד אפרשנו:

לא **והמזבחות.** שניהם:

וכלי הקדש אשר ישרתו בהם. הם כלי המנורה והשלחן והמזבחות ורבים השתבשו בפירוש והמסך וכל עבודתו והאמת ברורה שהוא מסך פתח אהל מועד:

וכל עבודתו מיתריו:

לב **ונשיא נשיאי הלוי.** שהם שלשה גם מלת נשיאי הלוי מושכת עצמה ואחרת עמה כמו לא רבים יחכמו וכן הוא נשיאי פקודת שומרי משמרת הקודש והטעם כי אלו שלשה פקידים על השומרים שהם הלוים:

לה ויתכן היות **צפונה.** מגזרת צפנת ליראיך וצפון לצדיק כי אין בנגב שום דבר:

לח **קדמה מזרחה.** הוא מזרחה שמש במקום התחברות העגלות והנה במזרח אהל משה ואהל אהרן ואהל בניו ובני בניו וכל ביתם:

והזר הקרב. אל מקום הקדש והנה כל הלוים סביבות המשכן לשמור אותו:

לט **שנים ועשרים אלף.** מכלל וכשאתה מחבר הפרטים תמצא שיותירו שלש מאות ויש אומרים כי הכתוב אחז דרך קצרה להזכיר האלפים ועזב המאות וזה לא יתכן בעבור מספר העודפים שהם פחותים משלש מאות והאמת דברי הקבלה אין בכור מפקיע בכור ויהיה פירוש הפסוק כל פקודי הלוים חוץ מהבכורים. ויהודה הפרסי דקדק להביא ראיה מהמספר כי בכורי הלוים הם חלק משלשה ושבעים מלוים וכשאתה לוקח במספר הזה מפקודי ישראל ואחר כן תקח כמספר פקודי הלוים הבאים לצבא כנגד פקודי הלוים מבן חדש יהיו קרובים ולא אמר כלום כי ישראל נפקדו מבן עשרים שנה ואין קצב אחרת והלוים נפקדו מבן שלשים ועד בן חמישים ויש ביניהם הפרש גדול רק נסמוך על דברי הקבלה:

מ **פקוד כל בכור זכר.** הנה זכר שם התאר:

מא **ואת בהמת הלוים.** שלא יפסידו הלוים ובכור כל בהמה גם הוא לשם:

מה **קח את הלוים.** פעם אחרת כאילו אמר כאשר תקח את הלוים יהיו העודפים פדיום ונסמכה מלת פדויי אל המספר וכמוהו רבים יש מכחישים אמרו מזה נלמוד כי פדיון כל בכור חמשה שקלים ואינו ראיה כי זאת מצוה בפני עצמה והאמת דברי קבלה:

מט **הפדיום.** במ״ם תחת נו״ן כמו גרשון:

פרק ד

ב **נשא את ראש בני קהת.** בתחלה בעבור משה ואהרן:

ג **מבן שלשים שנה.** קרוב מארבע׳ שבועות:

בן חמשים שבעה שבועות כי אז יחסר כח הגוף:

מלאכה באהל מועד. מלאכת המשא:

ד **קדש הקדשים.** הוא הארון:

ה **פרכת המסך.** שתסוך על הארון:

ו **ונתנו עליו.** על המסך ויש אומרים כי ישוב עליו אל מלת את שהוא את פרכת וכמוהו ותצפנו:

ופרשו בגד כליל תכלת. כלו תכלת:

מלמעלה. י״א על כסוי עור תחש והנכון בעיני שפירושו וכבר פרשו בגד כליל תכלת מלמעלה לפרכת המסך ואם לדרך כבוד יתכן גם הראשון ועור תחש מפני הגשם והאבק:

ושמו בדיו. הנה יסירום עד שיכסו הארון ויש אומרים שמו בדיו על כתפות הנושאים:

ז **ועל שולחן הפנים.** להורות כי יש שם שולחנות אחרות לצורך הבשר ולחם הפנים שיש בו לא יוסר:

ח **בגד תולעת שני.** והנה על השולחן שני בגדים והמכסה וכן על הארון מסך ובגד תכלת ומכסה ועל המנורה בגד ומכסה:

י **ונתנו על המוט.** כי אין לה בדים והוא כמו וישאוהו במ וט:

יא **ועל מזבח הזהב.** בגד (צ״ל אחד) אחר ומכסה לכסות את הקודש שהוא הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכל כלי השרת כמו סכינים וכפות וקערות:

יג **ודשנו.** הסרת הדשן מעל המזבח:

טו **משא בני קהת באהל מועד.** כי האהל והמשכן הם לא ישאוהו:

טז **ופקדת.** מגזרת פקיד:

שמן המאור. יש אומרים כי הוא היה נושא שמן המאור לילה אחד וכן את מנחת התמיד והנכון בעיני שהוא פקיד עליה לתת שמן המאור וטעם הכלי וכן כלי שמן המשחה וכלי הקטורת לבני הקהתים:

וטעם **פקדת כל המשכן.** כי יש לו גם פקידות במשכן ובכל כליו עם אחיו איתמר רק לגודל מעלת אלעזר היה הוא פקיד על השמן הקטרת והמנחה לבדו:

יז וטעם **אל משה ואל אהרן.** כי מצוה על אהרן ובניו להשמר שלא יבאו הקהתים לידי כרת:

יח ומלת **אל תכריתו.** למשה אהרן ובניו:

יט **וחיו.** יוסיפו חיים:

ולא ימותו. בכרת והטעם כי אם ישמרו יקבלו שכר ואם לא יענשו כי יתכן שלא יענשו על כן ולא ימותו:

ושמו אותם. הארון והשולחן והמנורה והמזבחות:

על עבודתו. בכלי הקדש:

ואל משאו. לשאת בכתף:

כ **ולא יבואו.** הקהתים אל אהל מועד לראות כבלע את הקדש והטעם כאשר יוסר בנינו יוסר מסך הפרכת ונגלה הארון ויש אומרים כי כבלע כמו ככסות והטעם כאשר יכסו הארון לשאת אותו וזה טעם קרוב מהראשון והנה שתים אזהרות שלא יגעו בקדש כי אם בבדים ישאוהו ולא יראו הקדש:

כב **נשא.** שם הפעל כמו זכור את יום השבת וטעם **נשא.** שא:

גם הם. בעבור שנשא את ראש הקהתים:

כד **לעבוד.** להקים המשכן ולעשות הלחם ולשחוט ולשמור:

ולמשא. שם הפועל וכמוהו ולמסע את המחנות כי משקלי שמות הפעלים משתנים:

כה **ומכסה התחש אשר עליו.** אחז הכתוב דרך קצרה שלא הזכיר מכסה עורות אילים ויש אומרים ששני המכסים היו דבקים:

כו **ואת כל כלי עבודתם.** כשולחנות ויתדות ומיתרות:

ואת כל אשר יעשה. להם. לכלי העבודה או למשכן ולמזבח:

כט **בני מררי.** לא הזכיר לשאת שמותם כי הפרשה דבקה:

מז **עבדת עבדה.** כאשר פרשתי והנה טעם כל הפקודים שהיו מבן ל׳ שנה:

מט **איש איש.** על גרשון קהת ומררי:

על עבדתו ועל משאו. על כן ופקדיו. ונסמכו פרשת וישלחו מן המחנה בעבור היות השכינה בתוך המחנות בנסעם ובחנותם:

פרק ה

ב **כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש.** אלה הם מטומאת שבעה והם מטמאים אחרים על כן לא יצא בעל קרי מחוץ למחנה ואין יד במחנה לצאת חוץ רק כל אחד חופר באהלו כמנהג כל המחנות כלן כי תינוקים יש ביניהם. ופרשת כי תצא מחנה על מחנה קטן ידבר שאין שם אשה והארון ביניהם ואין (ס״א והם) סובבים כי במחנה ישראל השכינה באמצע ועוד אפרשנו במקומו:

ג **נקבה.** זבה או נדה או מצורעת או טמאת מת:

ד **ויעשו כן.** מיד קודם שנסעו והטמאים בנסעם יסעו בין דגל אפרים לדגל דן על דרך סברא כי לא פורש. ונסמכה פרשת איש או אשה כי הצרעת והזוב יבואו בעבור מעל. וטעם להזכיר זאת הפרשה פעם אחרת להזכיר ואם אין לאיש גואל:

ז **והתודו.** איזה מהם שיהיה איש או אשה:

בראשו. כאשר הוא. לא פחות ממנו:

וחמישתו יוסף עליו. אם הוא מתודה מעצמו ואם יש עדים עליו יוסף שני חמישיות ומעתיקי הדת אמרו חומש החומש ודעתם רחבה מדעתנו:

ח **המושב לה׳.** בעבור יראת השם השיבו:

י **ואיש את קדשיו לו יהיו.** טעמו ברשות המקדיש הם שיתנם לאיזה כהן שירצה והזכיר זה בעבור מתנות כהונה:

יב וטעם **תשטה.** בעבור ומעלה בו מעל:

תשטה. תסור מהדרך הישרה וכן שטה מעליו ועבור:

יג **שכבת זרע.** השכיבה הידועה כי עקרה לזרע:

ונסתרה שלא גלתה היא הדבר ואפילו עד אחד אין בה שתהיה חשודה בעבורו:

והיא לא נתפשה. בעדים אנשים או על ידי נשים עד שתהיה חשודה:

יד **ועבר עליו.** לשון זכר וכן רוח גדולה וחזק מאד:

וטעם **עבר.** שעל׳ במחשבתו:

טו **והביא.** בעל כרחה:

עליה. עמה או בעבורה:

קמח שעורים. אמרו רבותינו היא עשתה מעשה בהמה תביא מאכל בהמה ומנחת הנדבה היא סולת חטים לזכרון לטוב. וזאת המנחה מזכרת עון אם היה שם על כן היא גרוע להיותה שעורים בלא שמן ובלא לבונה:

טז **והקריב אתה.** המנחה:

והעמידה לפני ה׳. לפני המזבח:

יז **מים קדשים.** מהכיור כי כבר נקדשו:

בקרקע. ידוע תחת הקרקע:

יח **ופרע את ראש האשה.** יגלה ולפי דעתי יוציא פרע ראשה שהיה מכוסה:

מי המרים. לפי דעתי שמלת מי סמוך ומלת המרים תאר השם אם כן סודו ידוע גם יתכן שנקראו על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט והעד ובאו בה

המים המאררים למרים להורות כי האלות הנקראות המאררים ישימו המים מרים אחר היותם מתוקים:

ומלת **המאררים**. מהבנין הכבד כמו אשר אררה ה׳:

יט וטעם **והשביע**. שתענה האשה אמן אמן:

אם לא שכב איש אתך. הטעם איש אחר בחזקה:

ואם לא שטית. ברצונך ודקדוק שטית טומאה כמו לא תבנה אתהן גזית:

הנקי. תהיה נקייה כמו ומות בהר ויתכן להיות והשביע הראשון בשם והשני באלה כאשר הוא מפורש:

כא **ירך ובטן**. שכנים:

צבה. כמו נפוחה ואין ריע לו חוץ מהפרשה הזאת:

כב **ולנפיל**. נפתח הלמ״ד להורות על חסרון ה״א הבנין וכן לשמיד:

אמן. פעמים חזוק:

כג וטעם **בספר**. שהיה להם ספר ידוע באלות:

כו **אזכרתה**. מה שיהיה לה לזכרון לטוב או לרע כפי מעשיה:

כז **ותמעל מעל**. כאשר פירשתי דבר מכוסה:

כח **ונזרעה זרע**. שיתן לה השם זרע בשכר הקלון שאירע לה:

לא **תשא את עונה**. אם נטמאה:

וטעם **ונקה האיש מעון**. כי אם עבר עליו רוח קנאה הנה היא אסורה לו שישכב עמה והשוכב יש לו עון. יש אומרים שטעם הסמך פרשת נזיר לפרשת סוטה שיהיה לה בן נזיר אם לא נטמאה ולפי דעתי כי נסמכה בעבור נזירת האשה שהיא הפך המועלת כי רובי העבירות סבתם היין ואשה שלא תתקן שער ראשה איננה מבקשת להבעל:

פרק ו

ב **יפלא**. יפריש או יעשה דבר פלא כי רוב העולם הולכים אחר תאותם:

נדר נזיר. פירוש נדר להיות נזיר כי נזיר הוא תאר השם:

נזיר מגזירת וינזרו שירחיק מהתאות ועשה זה לעבודת השם כי היין משחית הדעת ועבודת השם ובפרשת כי תצא מחנה ארמוז לך סוד:

ג וטעם **מיין ושכר**. אם נדר להיותו נזיר וקדוש מיין ושכר יזיר על דעת המעתיקים ששכר גדול מהתירוש ואחרים אמרו שכר ממש כל דבר שישתכר האדם ממנו:

וטעם **חומץ יין** והמשרה והענבים. לשום גדר שירחק מן היין כלל ובאשת מנוח פי׳ כל טומאה כל אשר יצא מגפן היין:

משרת. אין לו חבר והתי״ו לסמיכת לשון נקבה וטעמו כל דבר שימס עם ענבים ויש אומרים משקה מבושל:

ד **מחרצנים**. אין לו ריע וכן זג והמפרשים אמרו חרצנים חצונים וזג פנימי׳ ואחרים הפכו הפירוש ויהיה פירוש מחרצנים דבק עם מכל אשר יעשה כל מה שיעשה מאלה שניהם:

ה **גדל פרע**. שם הפעל מהכבד. והטעם **גדל**. יגדל:

ו **הזירו**. שם הפעל מהכבד:

על נפש מת. תאר לנפש או יחסר גוף:

ז **לאביו ולאמו**. ואף כי לאשתו ולבתו ולאחרים ויש אומרים כי מלת נזיר מגזרת נזר והעד כי נזר אלהיו על ראשו ואיננו רחוק ודע כי כל בני אדם עבדי תאות העולם והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו כל מי שהוא חפשי מן התאות:

ט **בפתע פתאום.** שניהם קרובים בטעם וכן אדמת עפר:

וטמא. המת יטמאנו:

ביום טהרתו. במי נדה כי הוא טמא מת:

יא **אחד לחטאת ואחד לעולה.** והסוד שהוא שאמרו חז״ל ושכר עבירה עבירה:

על הנפש. הוא על נפש מת כמו ושרט לנפש ואילו היה שחטא על נפשו לא היה השם מצוה אותו שיחזור לחטאתו:

יב **והזיר לה׳ את ימי נזרו.** כל הימים שנדר להיות נזיר ועתה יחל לספור אותם:

כי טמא נזרו. כי הוא לא נדר רק שיהיו שלמים זה אחר זה ולא יכרית שום דבר ויפסיק ביניהם:

יג **מלאת.** שם הפועל מבעלי האל״ף על מנהג בעלי הה״א באחרונה וכמוהו לבלתי קראת לנו:

יביא אותו. יביא נפשו כמו וירעו הרועים אותם או יביא הכהן אותו בצווי בעל כרחו להקריב את קרבנו:

יד **כבש.** זכר כמשפט כל עולה:

וכבשה. נקבה כמשפט כל חטאת:

ואיל לשלמים. שמחה שהשלים מה שנדר:

טז **את חטאתו.** בעבור שהזכיר באחרונה כי כן מנהג הל׳:

יח **שער.** על שני משקלים:

יט **בשלה.** פירוש והיא בשלה:

התגלחו את נזרו. הנה אות כי קדש הוא שב אל הזרוע כי הוא עיקר או ישוב הוא על המונף כלו:

כא וטעם **מלבד אשר תשיג ידו.** חיוב שיתן כפי ממונו גם כפי ימי הנדר אם רבים אם מעטים ונסמכה פרשת ברכת כהנים לפרשת נזיר כאשר השלים תורת הנזיר שהוא קדוש הזכיר תורת כהנים שהם קדושים והמכחישים אמרו כי זאת הברכה היה הכהן מברך לכל מביא מנחה ונסמכה בעבור על פי אשר תשיג יד הנודר והאמת כמו שהעתיקו חז״ל והעד וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ביום השמיני ונכתבה זאת הפרשה שהשם צוה בהקמת המשכן שיברך אהרן את העם ושם כתיב נשיאות כפים כי הכפים כידים רק ידים כללים:

כד **יברכך.** תוספות חיים ועושר:

וטעם **וישמרך.** שישמור התוספת שלא יגזול אחר מה שהוסיף:

כה **יאר ה׳ פניו אליך.** כטעם באור פני מלך חיים והטעם וכל אשר תבקש ממנו ובשעת שתדרשו יאר פניו והטעם יקבל אותך וירצה למלא׳ שאלתך מיד:

ואם בקשת אותו בעת צרה הוא **יחנך** גם יתכן היות ויחנך ויתן לך בקשתך כטעם חנוני אתם אשר חנן אלהים מגזרת חנן:

כו **ישא ה׳ פניו אליך.** הפך אעלים עיני מכם והטעם כאשר פירשתי כי בכל מקום שתפנה יהיה פניו נשואות אליך:

וישם לך שלום. כטעם לא יגע בך רע לא מאבן ולא מחיה רעה ולא מאויב:

כז **ושמו את שמי.** כטעם לשום שמו שם שיהיו מקודשים בשם או טעמו כאשר יזכירו שמי עליהם כי בכל אחד מהשלשה פסוקים השם הנכבד והנורא:

ואני אברכם. ויתכן היות מ״ם אברכם סימן הכהנים המברכים או יהיה סימן לישראל והטעם אם הם יברכום אני אברכם והטעם שאקיים ברכתם לפי דעתי שמ״ם אברכם סימן לכלם כהנים וישראלים:

פרק ז

א וטעם **ויהי ביום כלות משה.** אחר ברכת כהנים כי כן היה כי ביום שנשא אהרן את ידיו אל העם ויברכם החלה חנוכת המזבח ופסוק ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן לעד על דברי המעתיקים כי היה סותרו ומקימו וחוזר לסותרו ולהקימו כל ז׳ ימי המלואים להרגיל׳ כי טעם ויקדש אותם בהזאת הדם בשבעת ימי המלואים:

ואת המזבח ואת כל כליו. דבק עם ביום כלות משה להקים את המשכן והטעם שהקים המזבח במקומו:

ואת כל כליו וימשחם. בשמן המשחה:

ויקדש אותם. בדם והזכיר המזבח בעבור החנוכה:

ב **ויקריבו נשיאי ישראל.** שם כלל והטעם שעשו קרבן לה׳ אל פתח אהל מועד:

ג **צב.** כמו ובצבים ובפרדים מין ממיני השוורים המושכים את העגלות ויש אומרים שהוא כטעם מלאות יותר מדאי מגזרת ואת בטנך צבה בדרך רחוקה:

כבר בארתי בספר מאזנים שמ״ם שנים עשר דבק ומוכרת והטעם שנים ועשר ונסמך אל עשר לקצר כמו שלש עשרה וכן שלש אלה ובאה מלת שני עשר בחסרון מ״ם דרך קצרה:

על שני הנשאים. כמו לשני.

אמר הכתוב וקרבנו כי כבר הזכיר המקריב והוי״ו יש לו טעם כאומר וזה קרבנו ואמר בשני הקריב את קרבנו כי כן דרך המקרא כמו ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי בעבור שארכו לו הדברים וכן ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה ולא הזכיר ביתר הנשיאים הקריב כי אחז דרך קצרה וכן לגלגלותם במספר ראובן ושמעון לבדם וכן רבים:

מח **ביום השביעי.** יש אומרים כי בשבת הקריבו והיא הוראת שעה ויש אומרים כי היום הוא שביעי לחנוכת המזבח והמכחישים אמרו כי לא היה תחלת החנוכה יום ראשון לשבוע וזה לא יועיל כי לא יתכן שלא יהיה שבת בין שנים עשר יום. והנכון בעיני כי הוא כפירוש השני זבח השלמים וכן ביום השביעי בהקפת יריחו וכן ז׳ הימים בחנוכת הבית בעבור יום ענוי נפש:

נא **פר אחד בן בקר.** קטן כמו בן יונה:

נג **בקר שנים.** גם הם פרים זכרים וטעמו מין הבקר והעד וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים:

עב **ביום עשתי עשר יום.** כבר בארתי בספר מאזנים למה השתנה זה המספר וטעם **עשתי.** כמו עשתנותיו מה שיולידו מחשבותיו כאילו העשר הוליד והוא סוד גדול. ויאמר רבי יונה הספרדי כי פירושו על שתי עשר והטעם החשבון שהוא קודם ממנו והנה טעה שתי טעיות גדולות. האחד כי חשבון שנים עשר הוא על אחד עשר הפך דבורו והעד הנאמן מבן עשרים שנה ומעלה. והטעות השנית כי אילו היה על שתי היה ראוי שיאמר עשני עשר ולא עשתי עשר כי עשתי לשון נקבה רק עשתי מלה אחת:

פט וטעם **ובבא משה.** יתכן שתחלת הדבור שהוא ויקרא אל משה היה כאשר נשלמה החנוכה וכל המדקדקים אמרו כי מדבר אליו מבנין התפעל והתי״ו מובלע ולפי דעתי שהוא שם הפועל כמו הנה לא ידעתי דבר והמ״ם תחת מן למשפט הלשון:

וטעם **וישמע.** שהוא לבדו היה שומע הקול ולא ישמענו מי שהוא באהל מועד מחוץ לפרוכת גם זה נכון כי השם הוסיף בהרגשת אזניו כאשר הוסיף באור עיני נער אלישע וכן ויגל ה׳ את עיני בלעם:

וידבר אליו. כן הי׳ משפט הדבור תמיד:

פרק ח

ב **דבר אל אהרן.** כי הוא חייב במצות הדלקת הנר:

אל מול פני המנורה. פירוש והאיר אל עבר פניה והנה מלת האיר יוצאה כמו תאיר נרי ואין כן יאירו והארץ האירה ונסמכה זאת הפרשה להורות כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה:

ד **וזה מעשה המנורה.** הזכיר שלא נראה כמוהו:

מקשה. פירשתיו:

ירכה. הוא על הקנה שתעמוד עליו כי כן כתוב ירכה וקנה:

פרחה. ידוע ולא היה כח בחרש חכם לעשותה כן לולי שהשם הראה אותה למשה במראה הנבואה:

כן עשה. שב אל משה והטעם בצווי וכן ועשית מנורת זהב:

וטעם הסמך פרשת הלוים להורות כי אהרן יתעסק בהדלקת הנר ובשאר העבודות יעזרוהו הלוים ויעמדו לפניו לעשות מה שיצוה:

ו **קח את הלוים מתוך בנ״י.** כי מעורבים היו וכן כל השבטים קודם שיסעו אל הדרך מהר סיני:

ז **מי חטאת.** כמו תחטאני או טעמו כחטאת הקרבן:

הזה עליהם. אמר רבי משה שפ״א הפעל נו״ן כמו הכה תכה ונכון הוא:

והעבירו תער על כל בשרם. וכבר העבירו תער אמרו המעתיקים אפילו הזקן ולא הפאה:

וכבסו בגדיהם. ואחר כן יהיו טהורים בטהרם במי חטאת:

והטהרו. מבנין התפעל והתי״ו מובלע וכן המתקדשים והמטהרים:

ח **פר בן בקר.** קטן:

סלת. שלשה עשרונים כמשפט:

תקח לחטאת. בציווי כי הם יקחו והטעם יתנו כמו ויקחו לי תרומה או יקחו עמם כמו ויקחו להם איש שה לבית אבות:

יא **לפני ה׳.** והטעם כאשר תקריבם לפני האהל יסמכו בני הלוים את ידם על ראש כל אחד מהפרים ורבים כן:

יב **ועשה.** בצווי כי אהרן היה המקריב והעד הנאמן שאמר כי החטאת גם העולה הם לכפר על הלוים וכתוב ויכפר עליהם אהרן:

יג וטעם **והעמדת את הלוים.** אחר שיכפר אהרן עליהם תעמידם לפניו ויניפם:

והנפת. בצווי כמו יעשה להם:

יד **והיו לי הלוים.** זו מעלה גדולה:

טו **ואחרי כן יבאו הלוים.** אחרי שתטהר אותם:

והנפת. כצווי:

טז **כי נתונים נתונים.** הם ובניהם ישראל נתנום לי ואני לקחתי אותם לי והטעם קבלתים ולא נתנום בעבור פדיון פטרת כל רחם. ופטרת ופטר שתי לשונות כמו צדקה וצדק או על משקל אחר:

יז **ביום הכותי.** זמן כמו אתה עובר היום:

יח וטעם **ואקח את הלוים.** וכבר אמר לקחתי אותם לי כי כן דרך המקרא והוא דבק עם הפסוק הבא אחריו וכאשר לקחתי לי הלוים נתתים אני לאהרן ולבניו:

יט **ולכפר.** להיותם כפר נפשם כאשר פירשתי:

כ **ויעש משה ואהרן.** משה בצווי ואהרן שהניפם וישראל שסמכו עליהם:

כא וטעם **ויתחטאו.** כי גם הם עשו:

ויכפר עליהם. וכבר כפר עליהם ויש אומרים כי בתחלה התחטאו ואחר כן סמכו ידיהם על הפרים ואיננו רחוק ואם כן יהיה פירוש והעמדת את הלוים וכבר העמדתם בתחלה:

כב **כן עשו להם.** תמיד בני אהרן לבניהם:

כד **זאת אשר ללוים.** והטעם זאת הקצבה ואין מבן שלשים שנה מכחיש זה הפסוק כי מבן שלשים שנה הוא לעבודת משא ומבן חמש ועשרים לעבודת האהל:

וטעם **לצבא.** להמנות עם צבא העובדים:

כו **במשמרותם.** על הזקנים ונדבקה פרשת הפסח כי החנוכה היתה בחדש הראשון ואז נבדלו הלוים ובאה זאת הפרשה בעבור שהוא כתוב בפסח והיה כי תבאו אל הארץ והיה כי יביאך ה׳ צוה שהם חייבים גם במדבר:

פרק ט

ו **ויהי אנשים.** לא יתכן שיהיה מחנה ישראל גדול ושלא ימותו שם מתים בכל יום:

ז **למה נגרע.** מבנין נפעל:

ח **עמדו.** פתח אהל מועד:

י **או בדרך רחוקה.** אין לחפש כי כבר העתיקי חז״ל כמה היא הרחוקה:

לכם. לטמא נפש:

או לדורותיכם. בטמא נפש ודרך רחוקה:

יג **ובדרך לא היה.** או בדרך וכן ומכה אביו ואמו:

חטאו ישא. הוא בעצמו:

יד **וכי יגור אתכם גר.** גם הוא יעשה פסח שני כמשפט ויש אומרים כי הטעם על פסח ראשון:

טו **וביום הקים את המשכן.** החל לספור מסעי ישראל הוצרך להזכיר הענן שחנה על המשכן כי בחנותו יחנו ובנסעם יסעו:

לאהל העדות. על אהל ורבים כן:

יח **על פי ה׳ יסעו.** הטעם ידוע כי הענן השם יניחנו ויסענו:

יט **ובהאריך.** ואם היה מאריך והנה דרך כלל ואחר כן אמר ימים מספר יסעו או יחנו על פי ה׳:

כא **או יומם ולילה.** הנה פעמים יסעו בלילה ויש אומרים כי פירושו יומם ולילה כמשמעו והוא הנכון בעיני והעד או יומם:

כב **או ימים.** שנה תמימה:

כג **על פי ה׳ יחנו.** באחרונה כל ימי שבתם במדבר:

פרק י

ב **חצוצרת.** שם הפועל בחסרון הצד״י בקריאה ואם הוא כתוב:

למקרא. שם הפועל וכן ולמסע או הוא שם והטעם לעת מקרא ולעת מסע והראשון נכון בעיני:

ג **ותקעו בהן.** התוקעים כמו ויאמר ליוסף אשר ילדה אותה ללוי והנה הטעם אם יתקעו בשתיהן יתחברו הנשיאים והעדה:

ד **ואם באחת יתקעו.** פירוש בחצוצרה אחת יבואו הנשיאים לבדם ואם היתה תרועה יסע דגל מחנה יהודה אף על פי שהענן על המשכן ולפי דעת רבים שענן אחר הוא הנוסע לפניהם:

ה **ונסעו המחנות.** כי הם שלש:

ו **תרועה שנית.** שיסע דגל ראובן ולא יתקעו עוד כי הקהתים ועמם הכהנים התוקעים נוסעים קודם דגל אפרים:

תרועה יתקעו. הכהנים למסעיהם כי אחר דגל ראובן נוסעים:

ח **והיו לכם לחקת עולם.** כי המחנות נוסעים להלחם הלא תראה דברי משה בנסוע הארון והנה פירוש זאת החוקה שתעשו כן שיריעו הכהנים בחצוצרות בלכתם למלחמה להלחם אל ארץ אויביהם וכן כי יבא אויב בארצכם ותבואו למלחמה עמו:

ט **ונזכרתם.** כי עשיתם מה שצוה לכם השם הנכבד גם התרועה זכר לנפשו׳ לצעוק לשם:

י **וביום שמחתכם ובמועדיכם.** ששבתם מארץ אויב או נצחתם האויב הבא עליכם. וקבעתם יום שמחה כימי פורים ושבעת ימי חזקי״ה (ס״א חנוכה) שמחה. רק המעתיקים פירשו וביום שמחתכם שבת והתקיעה שישמעו ישראל וידעו כי העולות יקריבו ויכונו לבם לשם:

יא **בעשרים בחדש.** זה היום היה תחלת נסוע הדגלים והנה עמדו בסיני קרוב משנה:

יב **למסעיהם.** כראוי שיסעו:

וישכון הענן במדבר פארן. עוד אפרשנו וכן ויסעו בראשונה:

יז **והורד.** הלוים יורידוהו:

כא **נושאי המקדש.** הוא הארון:

והקימו. הגרשונים והמררים את המשכן עד בא הקהתים ויכניסו הכהנים מיד הארון אל מקומו:

כה **מאסף.** לפי הדגלים כי נפתלי הוא באחרונה:

כח **אלה מסעי בני ישראל.** הטעם כך נסעו תמיד כל ימי המדבר:

כט מצאנו שצפורה היא בת רעואל כי כן כתוב ויתן את צפרה בתו ועוד להשקות צאן אביהן אל רעואל אביהן והנה חובב הוא בן רעואל והנה הוא אחי צפורה ולפי שקול הדעת הוא יתרו בעבור חנותנו במדבר ואמר על דבר יתרו כאשר בא אל המדבר אשר הוא חנה שם ואם יטעון טוען כי הכתוב אמר על יתרו חותן משה יש להשיב כי דרך המקרא לקרוא אבי הנערה ואחיה חותן והעד לחובב בן רעואל המדיני חותן משה וכבר נתברר שחובב אחי צפורה וקראו חותן משה ואם אמר אין חותן משה דבק עם חובב רק עם רעואל התשובה מבני חובב חותן משה ורבים אמרו שחובב הוא יתרו והוא אבי צפורה ורעואל היה זקנה ואמר הכתוב אל רעואל אביהן כאשר אמר יעקב אלהי אבי אברהם ואמר הכתוב בתו כאשר אמר על בלשצר שהוא בן נבוכדנצר והוא בן בנו וחכמינו אמרו שבעה שמות היו לו ליתרו ושבעים פנים לתורה:

ל **אל ארצי.** שאדור שם היום ושם נולדתי:

לא **אל נא.** כמו עתה וכן כל נא שבמקרא והוא הפוך בלשון ישמעאל:

כי על כן ידעת. כמו כי על כן לא נתתיה לשלה והטעם הואיל וידעת חנותינו שידעת המקום שחנינו שם:

לכה אתנו והיית לנו לעינים. להראות הדרך ורבים אומרים כי והיית לשון עבר רמז על העצה שנתן למשה שהראה לו מה שלא ידע וזה טעם לעינים:

וטעם **ויאמר אל נא.** וכבר אמר לו כך ולא הועיל:

לג לפי דעתי שהמסע הראשון לבדו לא היה כשאר המסעות והפסוק שאמר ונסעו הקהתים אחר נסוע שני הדגלים בכל המסעים חוץ מזה כי הארון היה נוסע לפניהם וזה היה שלשת ימים בלבד וזה טעם דרך שלשת ימים וכמוהו וילכו שלשת ימים במדבר איתם אין פירושו שהלכו ביום אחד מהלך שלשה ימים ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים ביום אחד ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים כנגד המסעים שנסעו בצאתם ממצרים והארון היה רחוק מהם דרך שלשה ימים וזה טעם וישכן הענן במדבר פארן ויפרשו ויסעו בראשונה כי על פי משה נסעו כי הענן נסע מיד וזה לא יתכן כי משה לא יסור מהארון והעד ויהי בנסוע הארון ויאמר משה ובנחה יאמר והנכון בעיני אשר אמרתי. וטעם וישכן הענן במדבר פארן שם כלל לתבערה שהוא קברות התאוה ולחצרות ורתמה ומסעים רבים והעד שלא הזכיר הכתוב בפרשת אלה מסעי במדבר פארן ועוד אפרשנו:

וטעם **על פי ה׳.** בהריע בחצוצרות:

לה **קומה ה׳.** כדרך בני אדם לעמוד להלחם:

וטעם **ויפוצו.** כאשר יראו שקמת לעשות מלחמה מיד יפוצו אויביך:

מלת **משנאיך.** מהבנין הכבד הנוסף והנו״ן קל להקל על הלשון:

ויפוצו וינוסו. כדרך כל הנבואות לכפול במלות משונות כאשר אפרש בפרשת בלעם:

לו **ובנחה.** בנוח הארון ונכתב בה״א כמו ה״א אהלה כי אותיות אהו״י מתחלפים:

שובה ה׳. אמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי כל שב שטעמו מגזרת תשובה הוא פועל עומד ולא יוצא בבנין הקל רק אם היה טעמו בשלוה והשקט כמו בשובה ונחת תושעון כן שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל שיניח׳ ולא ירגזו׳ מאויב. ודע כי רבבה מגזרת רב והטעם כמו רבבה כצמח השדה נתתיך ויתכן שנקרא עשרת אלפים כן בעבור היותו מספר רב על כן נסמכה מלת רבבות לאלפי ומשה התפלל שיניח וישקיט השם כל ישראל ואם הם רבים:

פרק יא

א **ויהי העם.** נסמכה זו הפרשה כי אחר שנסע הארון מהר סיני חנו בקברות התאוה והנה ספר מה שאירע שם:

כמתאוננים. מגזרת און וכן מחשבות אונך:

וטעם **וישמע ה׳.** שדברו דברי און:

ותאכל. מלעיל כמו ויאמר ובמוכרח מלרע הפך הלשון רק כן מצאנו:

ב **ויצעק העם אל משה.** בפיוס:

ותשקע האש. כטעם ותכבה ואין לו אחר:

ג **תבערה.** עוד אפרשנו:

ד **והאספסף.** שנאספו אל ישראל ואינם מהם והם ערב רב והמלה כפולה כמו סחרחר חמרמרו:

וישובו ויבכו. אחר התאוה:

גם בני ישראל. עמם:

ה **הדגה.** שם המין:

חנם. בזול כאילו היא חנם:

הקשואים. באל״ף תחת ה״א מקשה כמו ועמי תלואים ורבים כן:

אבטיחים. ידוע מלשון קדר ואין לו ריע במקרא:

חציר. הירקות שהם עשב השדה וכן המצמיח הרים חציר והנה הוא שם כלל והמתרגם ארמי אמר שהוא שם פרט גם הוא נכון:

הבצלים והשומים. ידועים והם קרובים בלשון קדר:

ו **נפשנו יבשה.** היא הנפש המתאוה הנטועה בכבד:

אין כל. חסרנו כל דבר:

עינינו. כי מן השמים ירד:

ז **והמן.** ספר הכתוב חסרון דעת המתאוין כי המן היה כזרע גד והוא קל ללקוט והיה נראה כי הוא לבן ועוד כי יוכלו לאכלו כאשר היה גם לטחנו ברחים ולעשות עוגות או לדכותו ולבשלו בפרור ויש לו טעם נכבד כמו לשד השמן ועוד היה יורד על מקום נקי אחר שירחץ הטל את המקום:

כזרע גד. סמוך כמו נטע שעשועים:

גד י״א כסברתא וי״א חרדל מגזרת גדין ואנכי לא ידעתי:

ח **שטו העם.** מגזרת משוט בארץ וזה יורה כי לא היה נופל זה עם זה רק מפוזר ומפורד:

ברחים. של היד ולא יתכן להפריד זה השם כי משנים יהיו הרחים:

במדוכה. עץ או אבן שידוכו בה גם יתכן שיעשו עוגות מאשר ידוכו:

עוגות. כמו ועשי עוגות:

לשד. י״א כי הלמ״ד נוסף כלמ״ד שלאנן ושלו והיה ראוי להיות השמן מלרע בעבור שהוא תאר השם והנכון בעיני שהלמ״ד לשד שורש כמו נהפך לשדי והוא הפך בחרבוני קיץ והיא הלחה הנכבדת העולה למעלה מכל שמן ויהיה השמן מלעיל כמשמעו:

י **בוכה למשפחותיו.** שהתחברו המשפחות לבכות כאשר יעשו בבכותם על מת:

איש לפתח אהלו. בפרהסיא:

ובעיני משה רע. פעל עבר או תחסר מלת היה:

יא **למה הרעות לעבדך.** הכתוב דבר על הבא במהרה:

ולמה לא מצאתי חן בעיניך. כאשר אמרתי שלח נא ביד תשלח:

ומלת **מצתי** חסרת אל״ף ורבים כמוה כי אין תימה לחסרון המלך יהו״א:

יב **הריתי.** האני אמם:

. **ילדתיהו.** או אני אביהם כמו ילד את שלח:

שאהו. עד בואו אל האדמה:

יג **מאין.** במ״ם שם מקום ובלא מ״ם כמו לא ונמצא מלת הן אתם מאין:

יד **כי כבד.** פעל עבר כמו כי זקן יצחק או יחסר הוא:

טו **את.** לשון זכר ונקבה כמו לך גם בך ועמך ואתך ואתה לשון זכר לבדו:

הרגני. כמו המיתני זה עשה לי בצדקתך ובעבור פיוסי וזה טעם ואם מצאתי חן בעיניך:

ואל אראה. עוד ברעה שאני בה ואין צורך לתקון הסופרים:

טז **אספה לי.** מלה זרה ויתכן שהיתה כן בעבור אות הגרון וכן ערכה לפני התיצבה:

ושוטריו. כי יש זקנים שבאו בימים ואינם ראוים להיות שוטרים גם יש שוטרים ואינם זקנים:

יז **וירדתי.** הכבוד ירד באש בתוך הענן:

ודברתי אתך שם. וכאשר תשמע את הקול ישמעו גם הם:

ואצלתי. כטעם אקח מאשר אצלך ודע כי הרוח כמו החכמה ואם תנתן מחכמת ראובן לשמעון לא תחסר חכמת ראובן רק נשארה כאשר היא והמשל בנר:

יח **התקדשו.** נמצא לשבח ולגנאי לשון התקדש וכן היקדש שהוא לשון טומאה:

יט **ולא יומים.** כפל:

חמשה ימים. כנגד אצבעות היד האוכלים:

עשרה. כפל בשתי ידיו גם עשרים כמשל האומרים יאכל כל מה שיאכל באצבעות ידיו ורגליו:

כ **חדש ימים.** פירשתיו שישוב ערך הלבנה באורה כאשר היתה וכן שנתים ימים:

וטעם **מאפכם.** כי הריח באף ויצא הריח ממנ׳ ולא ימצא:

לזרא. באל״ף תחת ה״א כמו קראן לי מרא כי אותיות אהו״י מתחלפין וטעם **לזרא.** הוא דבר זר נתעב לתולדת שלא הרגיל אדם בו:

כא **שש מאות אלף רגלי.** ואין צורך להזכיר הפחותים. ורבים פירשו זאת הפרשה לטעמים רבים יש אומרים כי משה אמר מה שיאמרו לו ישראל בעת שישאלו מה הוא הבשר והתשובה שיאמר להם אין לכם צורך לשאול **היד ה׳ תקצר.** ולא אדע למה הצרה הזאת רק הדבר כמשמעו כי משה לא ידע כי השם יחדש אות או מופת כי אם להצדיק נביאו כאשר אפרש:

כב **ומצא להם.** כדברי המתרגם ארמית ומה נכבד דרש קדמונינו במלת ישחט על הבהמה ויאסף על הדג:

כג **היקרך.** כמו ויקר מקרה:

כד **ויצא משה.** מאהל מועד:

כה **ויאצל.** על דעתי מהבנין הכבד הנוסף:

וי״ו **ויתנבאו** כפ״א רפה בלשון ישמעאל:

ולא יספו. פעם שנית וכן קול גדול ולא יסף ולא יסף עוד לדעתה ואין מדקדוק הלשון להיותו מגזרת פן תספו בכל חטאתם אמרו חכמים ז״ל שלקח משה מכל שבט ששה והנה שנים ושבעים ובעבור שאמר לו השם שבעים איש הניח השנים וזה נכון:

כו **והמה בכתובים.** בתחלה:

ולא יצאו. ממחנה ישראל אל אהל מועד:

כז **וירץ הנער.** בה״א הוא הנודע לשרת משה חוץ מיהושע כי שרות יהושע איננו כשרות כל נער:

כח **מבחוריו.** יש אומרים שפירושו מבחרותו והטעם שלא אמר כדברי זקן ויש מדביקים מבחוריו עם משרת משה והטעם ששרת אותו מיום שהיה בחור וזה איננו נכון כי זה המעשה היה בשנה השנית והנכון בעיני שהוא מבחוריו הוא מהמובחרים לשרת משה כי אחרים יש עמו ודע כי מלת בחור בלשון רבים פעם תשתנה ופעם לא תשתנה וכן מלת סריס אולי הם שני משקלים:

כלאם. נפתח הלמ״ד בעבור אות הגרון הבא אחריו:

כט ונפתחה ה״א **המקנא.** והיה ראוי להיותו בשו״א ובפת״ח ובעבור היותו תחת המ״ם שוא נע ושני שואים נעים לא יתחברו לעולם:

ומלת **מי יתן.** כשואל חפץ בדבר כאומר מי יתן לי זאת השאלה והחפץ:

ל **ויאסף משה.** הלך בלווי עם הזקנים לחלוק להם כבוד:

לא **ורוח נסע.** יום שני:

ויגז. כרת כמו גזי נזרך ומגזרת וגז צאנך:

וטעם **ויגז.** שהיו בשפת הים רבים כחול והנה גזז מהם ומלת ויגז מפעלי הכפל כמו ויחם בשר הילד:

ויטש. כמו ויפרוש והטעם כדבר נטוש אין כח בו לסור וכן והנם נטושים על פני כל הארץ:

סביבות המחנה. בלבד גם הטעם שהיה כאמתים בכל מקום גבוה או שפל:

לב **וישטחו.** כמו ויפרשו וכן שטחתי אליך כפי ואם הם שני בנינים:

לג **מכה רבה.** דבר היה:

לד **ויקרא.** הקורא או משה:

קברו. הקוברים כמו ויאמר ליוסף:

לה **נסעו העם חצרות.** אל חצרות דרך קצרה:

וטעם **ויהיו בחצרות.** דבק עם ותדבר מרים כי בעבורה ישבו שם כי כן כתוב:

פרק יב

א **ותדבר מרים.** היא דברה גם אהרן הסכים או החריש על כן נענש:

וטעם **ותדבר.** עם בי״ת דרך גנאי כמו וידבר העם באלהים גם ימצא לשבח גם בדרך נבואה. יש אומרים כי משה מלך על כוש ולקח כושית והמתרגם אמר שפירתא וטעמו לשון כבוד כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן גם אנחנו נקרא העור סגי נהור. והנה לא יתכן שנקרא שם שהוא לשבח להפכו לגנאי ויש אומרים כי כוש בן ימיני הוא שאול וכן הלא כבני כושיים וכבר פירשתיו והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה כי היא מדינית ומדינים הם ישמעאלים והם דרים באהלים וכן כתוב ירגזון יריעות ארץ מדין ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית:

וטעם **כי אשה כשית לקח.** זה הדבור שדברה מרים ומה נכבד דברי קדמונינו שאמרו על הזקנים אשריהם ואוי לנשיהם והנה חשדו משה כי לא נמנע לשכב עם צפורה רק בעבור שאיננה יפה:

ב **ויאמרו הרק אך במשה.** הביאה ראיה כי לא עשה זה לקדושת השם כי הם היו נביאים ואין המשכב אסור להם:

הרק אך. והאחד יספיק רק הוא דרך צחות כמו המבלי אין קברים:

וישמע ה׳. ואם דברו בסתר:

ג **ענו מאד.** במשקל שלו והטעם שלא בקש גדולה על אחיו:

ד **פתאום.** המ״ם נוסף כמ״ם שלשום והוא מגזרת פתי דבר שלא עלה על לב:

צאו שלשתכם ויצאו שלשתם. כל אחד מאהלו והנה דרך כלל ואחר כן פרט וירד ה׳ בעמוד ענן ויקרא אהרן ומרים ומשה שומע:

ו **שמעו נא.** כמו עתה:

נביאכם. מי שיהיה מכם נביא ה׳:

במראה. פירושו אם היה נביאכם שהוא נביא ה׳ כמו והנבואה עודד הנביא האהלה שרה אמו כסאך אלהים עולם:

במראה. במראות הלילה:

בחלום אדבר בו. כפול כדרך הנבואות:

ז **בכל ביתי נאמן הוא.** טעמו כבן בית שיכנס בלא רשות ואם יצטרך ידבר צרכיו ואתם כאשר אתודע לכם בחלום תדעו ואם לא אין לכם רשות לשאול:

ח **פה אל פה אדבר בו.** הטעם בלא אמצעי:

במראה ולא בחידות. הטעם שאראה לו הדבור כאשר הוא כצורת המשכן:

ולא בחידת. כמו הנשר הגדול:

ותמונת ה׳ יביט. כטעם הראני נא את כבודך או שהוא בהקיץ:

ט **וילך.** הכבוד והעד והענן סר:

י **מעל האהל.** מעל פתח האהל:

והנה מצורעת. תחסר מלת היא כמו כאשר קאה:

יא **בי אדני.** פירשתיו:

אל נא. אל עתה:

נואלנו. מבנין נפעל ואין לו ריע כי אם נואלו שרי צאן ויש אומרים שהוא הפוך מאולת קשורה וטעמו ידוע:

יב **אל נא תהי כמת.** אל עתה תהיה אחותינו כנפל המת כאשר יצא מבטן אמו נאכל חצי בשרו וכן בשר המצורע ואין צורך לתיקון סופרים:

יג **ויצעק משה.** זה יורה שהיה בצער על אחותו:

אל. אתה שיש הגבורה בידך עתה רפא עתה לה על כן השיב השם ואביה ואילו אביה כעס עליה וירק בפניה הלא תכלם לראות פניו שבעת ימים:

יד **תסגר.** כמו המצורעים שלא יזיקו אחרים:

ואחר תאסף. תחשב מהיישוב וכן ואספתו מצרעתו ואחר שבאה אל המחנה נסעו העם מחצרות:

טז **ויחנו במדבר פארן.** על דעת רבים שהענן היה שם בעבור שמצאו וישכן הענן במדבר פארן ויפרשו הענן סר מעל האהל כמשמעו ולפי דעתי אין זה הפירוש נכון:

פרק יג

ב **שלח לך.** כתוב שהשם אמר לישראל עלה רש והם אמרו נשלחה אנשים אז אמר השם שלח לך אנשים:

וטעם **אנשים.** שהם ידועים גבורים וכן כלם אנשים וחזקת והיית לאיש כי איש היה:

ויתורו. ויחפשו וכן ולא תתורו:

כל נשיא בהם. כל אחד הוא נשיא בהם או תהיה מלת אחד מושכת עצמה ואחרת עמה וכן ושנים אנשים שרי גדודים היו בן שאול ורבים כן:

טז וטעם **אלה שמות האנשים.** אחר שאמר ואלה שמותם להודיע כי כן היה שמותם לעולם ולא השתנו כמו הושע:

יז **עלו זה בנגב.** עלו זה הדרך בנגב וידוע כי מצרים הוא נגב ארץ ישראל כאשר פירשתי בספר דניאל והראיה כי רוחב מצרים פחות משלשים מעלות ורוחב ירושלים שלשים ושלש ומדבר פארן בנגב ארץ מצרים והנה פירוש בנגב אינו נגב המחנה רק פירושו בנגב של ארץ כנען והעד בחברון שהוא ליהודה והכתוב אמר יהודה יעמוד על גבולו מנגב:

יח **וראיתם את הארץ מה היא.** ומה העם:

החזק. למלחמה ואחר כן פירש מה הארץ הטובה היא שהאויר שלה והמים שלה טובים:

יט **הבמחנים.** כמו הקדריים שחונים באהלים:

כ **השמנה היא.** לתת חטה:

כב אמרו חז״ל כי טעם **ויבא.** על כלב בן יפנה כי כל אחד הלך לצד אחר:

צען מצרים. שם מדינה סמוכה אל מצרים וכן מבית לחם יהודה ויש אומרים שפירושו מגזרת אהל בל יצען בדרך רחוקה:

וטעם להזכיר חברון להודיע שהיא קדמונית:

כג **עד נחל אשכול.** דברי משה ויתכן להיות כמו וירדוף עד דן להיות שם אחר:

כד **קרא.** הקורא כמו אשר ילדה אותה ללוי:

כה יש מקץ שהוא תחילה ויש מקץ שהוא מסוף ויתכן להיות ראש הארבעים:

כו **וילכו.** להודיע שלא באו לאהליהם אל המחנה רק מיד הלכו:

וישיבו אתם דבר. אל משה ואהרן:

כז **ויספרו לו.** למשה שהוא העיקר:

ל **ויהס כלב.** אמר רבי יונה המדקדק שטעמו שאמר הסו:

לב **ויוציאו דבת הארץ.** דבר שלא היה ואין כן ויבא יוסף כי ויבא הפך ויוציאו:

דבה מפעלי הכפל מגזרת דובב שפתי ישנים ובמקומו פירשתיו:

אכלת יושביה. שהאויר שלה רע:

אנשי מדות. כל איש הוא איש מדה רק טעמו מדות גדולות יותר מהכל וכן אנשי לבב ורבים כמו הם:

לג **הנפילים.** פירשתיו:

מן הנפילים. טעמו וגם אחרי כן אשר יבואו ושם מפורש:

פרק יד

א **את קולם.** פעול למלת ותשא גם ויתנו:

ב **וילונו.** מבנין נפעל מהפעלים השניים הנראים לנפעל שלם:

ג **שוב מצרימה.** שם הפועל כמו לא אוכל קום ומלך אלקום עמו:

ה **ויפל משה.** ברצונו:

ו **ויהושע בן נון.** הזכירו משה בתחלה לגודל מעלתו:

ט **כי לחמנו הם.** נאכלם כלחם וכן אוכלי עמי אכלו לחם:

סר צלם. כי הגבור אם אין לו מגן שיגן עליו ויהיה צל לו לבו ירא:

י **לרגום אתם.** יהושע וכלב:

יא **ינאצוני.** כמו יכעסוני ורבים חביריו:

וטעם **בקרבו.** לשון שהיו בתחלה לב אחד לטוב:

יג **ושמעו מצרים כי העלית.** טעמו ואשר העלית ואחר שאמר ושמעו ואמרו אל יושב הארץ הזאת היא ארץ כנען פירש מה שמעו על כן פעם אחרת שמעו כי אתה ה׳ כבודך בקרב העם הזה:

יד **אשר עין בעין.** על הכבוד שראו הזקנים או על מראה כבוד ה׳ לעיני בני ישראל והוא הנכון:

נראה. פעל עבר וטעמו נראת אתה ה׳ וכן ונאשאר אני וכן כי אומלל אני בעבור היות הלמ״ד בפת״ח גדול:

עמד עליהם. בשבתם:

טו ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך. מצרים גם כנענים גם אחרים:

טז יכלת. שם כמו עד יבושת המים ואיננו לשון מדה כדרך הדרש:

וישחטם במדבר. הטעם ויהרגם ואמר וישחטם בעבור המדבר כי שם ירעו הצאן:

יז יגדל נא. קרוב מאריכות אפים כי כל מי שהוא ארך אפים יש לו כח גדול לשבור כעסו והעד כאשר דברת שאתה ארך אפים ואלה המדות פירשתים בפרשת כי תשא:

יט סלח נא. אחר שמצאנו שאמר אם יראו את הארץ אחר סלחתי כדברך ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלימה:

כגודל חסדך. בעבור חסדך הגדול:

וכאשר נשאתה. כטעם נושא עון:

ועד הנה. עד המקום הזה או מיום שיצאו ממצרים ועד זה היום כי יש הנה שם המקום כמו באו הנה הלילה גם סימן זמן כמו ולא ראיתיו עד הנה וכבר פירשתיו:

כא חי אני. טעמו כאשר אני חי כן יהיה דברי קיים:

וימלא. וכאשר מלא כבודי את כל הארץ והקרוב שהוא לעתיד וטעמו זה אעשה כדי שיודע כבודי בעולם:

כב זה עשר פעמים. הטעם רבים והזכיר עשר בעבור היותו סך חשבון כי הוא סוף האחדים וראש העשרות שהם במחברת השנית:

כג וכל מנאצי. מבניהם:

כד ועבדי כלב. הזכירו לבדו בעבור ויהס כלב והלוים והכהנים אינם בכלל השבועה כי לא הלך מהם נשיא מרגל ועוד לכל פקודיכם לכל מספרכם אף על פי שלא היו הכהנים גם הלוים הם רבים:

רוח אחרת. כנגד התרים:

וימלא אחרי. רדף אחרי דברי ומלא אותו שהארץ טובה מאד ואין דבה:

כה והעמלקי והכנעני. הוא האמורי כי כל אמורי הוא כנעני ולא חשש הכתוב להפרישו בעבור העמלקי שהוא מבני שם וכנען שהוא אבי האמורי מבני חם וכן וירד העמלקי והכנעני והעד ויצא האמורי ולא הזכיר העמלקי כי האמורי הוא העיקר:

ישב בעמק. לארוב לכם ויש אומר אף על פי שהעמלקי והכנעני יושבים בעמק פנו דרך ים סוף ולא תפחדו והנה ישראל לא עשו תשובה על כן דבר השם:

כט פגריכם. הגופות:

הלינותם. מגזרת וילונו על משה:

ל נשאתי את ידי. כלשון בני אדם כי השמים למעלה:

כי אם כלב. הקדים כלב כי הוא הקדים ויהס:

לב ופגריכם. שהם אתם:

לג יהיו רועים. כי מנהג הרועה שלא יעמוד וינוח במקום והעד כאהל רעי:

זנותיכם. שזנו מאחרי ואמרו נתנה ראש:

לד אשר תרתם. בציווי:

את תנואתי. אניא דברי או מי יניאני והטעם שישבור את שבועתי כמו ואם הניא:

לה הנועדים עלי. שאמרו לרגום באבנים עבדי השם בעבור שאמרו כבוד השם:

במדבר הזה. יתום קץ כל אחד ששם קץ כל אחד:

ושם ימתו. כלם קרוב מהקץ:

לו **וילינו עליו** פועל יוצא לשנים פעולים:

לז **וימתו.** כמו מתו:

במגפה כלם יחד:

לח **ויהושע בן נון.** דברי משה קודם כלב:

מא **והיא לא תצלח.** העליה אל ראש ההר לא תצלח או העברת פי השם אין בה הצלחה:

מג **כי על כן שבתם.** הואיל ושבתם כמו כי על כן לא נתתיה:

מד **ויעפילו.** מגזרת עפל ובחן והטעם שעלו אל העפל:

מה **ויכתום.** אמר רבי משה הכהן הספרדי ז״ל כי היה ראוי להיותו ויכיתום וכן וידביקו גם המה והנכון בעיני שהוא מפעלי הכפל והיא מלה זרה:

עד החרמה. שם מקום ויש אומרים עד שהחרימום:

פרק טו

ב **כי תבואו אל ארץ מושבתיכם.** נסמכה זאת הפרשה בעבור שנחלשו ויתאבלו לנחם הבנים להודיעם כי יבאו אל הארץ והנכון בעבור שנשאו קול כל העדה (וחטאו) ונסלח להם בעבור תפלת משה אמר וכי תשגו והעד ונסלח להם והוצרך להזכיר משפט מנחות כל עולה וזבח ובסוף והנפש אשר תעשה ביד רמה רמז למעשיהם והזכיר דבר המקושש כי עשה ביד רמה ומרוב חמלת השם על ישראל שם הציצית לזכר שלא יעשה האדם ביד רמה או שלא ישכח:

ג **לפלא.** לפרש וכן והפלה ה׳ ואם הוא בה״א כי אותיות אהו״י מתחלפות:

ט **מנחה סלת.** עשרון לאחד מן הצאן:

יא **שה כבשים.** או עזים וכן פירש בסוף לכבש האחד או אם הקריב איל תהא מנחתו כפלים כי הכבש הוא קטן. ולא הזכיר עם בן הבקר נדבה והזכיר שלמים בעבור שלא הזכירו בתחלה ומשפט הכל אחד:

יב וטעם **כמספרם.** על המנחה והשמן והיין:

יד **או אשר בתוככם.** היום:

טו **הקהל.** יש אומרים כי זה הה״א הוא לקריאה ולפי דעתי שאין סימן קריאה בלשון הקדש והעד הארבעה והאחד מהם משה משה רק זה הה״א הוא ה״א הדעת וסימן הקריאה איננו:

ככם כגר. כבר ביארתי משפט הכפי״ן בהתחברם:

טז וטעם **תורה אחת.** לבד מהעולות כי העולות הם בחיוב חקה ועוד אמר השם כאשר תביאו מנחה על העולה מהסלת כן תתנו גם מעריסותיכם ואין צורך להזכיר מה שקבלו קדמונינו ז״ל כי הם שתים חלה ותרומה ושיעורן לפי שכל דבריהם אמת וזולתם הבל הנה שעור נוסף בין שעשו בשגגה מה שצוו שלא לעשות ובין שלא עשו בשגגה מה שצוו לעשות:

כד הנה שעיר נוסף בין שעשו בשגגה מה שצֻוו שלא לעשות ובין שלא עשו בשגגה מה שצוו לעשות:

כה **וחטאתם.** היא השעיר ובעבור שהוא סמוך אל עזים הוא קטן והעתיד הפך:

כו **עז בת שנתה.** פירוש שעירת וזה החטא הוא שלא עשו מה שצוה לעשות והוא שוגג והנה הוא כמשפט העושה בשגגה מה שצוה שלא לעשות:

כט **תורה אחת.** כזאת תורת החטאת:

ל **ביד רמה** להראות הכל שאיננו ירא מהשם:

מגדף. כדרך לשון בני אדם:

לא **כי דבר ה׳ בזה.** זה הוא ביד רמה:

ואת מצותו הפר. שצוהו שלא לעשות ביד רמה ויש אומרים או אם יפר מצותו בסתר:

הנפש ההיא. איננה המשכלת כדברי תועה רוח רק הוא חבור נפש עם הגוף:

עונה בה. כמו דמו בראשו:

לב **במדבר.** לפי דעתי שהוא מדבר סיני וכבר הזכרתי למה נסמכה הפרשה גם יתכן שעשה המקושש ביד רמה והזהירוהו ולא הועיל. יש אומרים ויקריבו אותו ליל ראשון:

לד **במשמר.** בפתחות הבי״ת מקום היה ידוע:

מה יעשה לו. אי זו מיתה ימות:

לו **כאשר צוה ה׳.** מיתת הרגימה:

לח **ועשו להם ציצית.** יתכן על שני פירושים האחד שיעשו ציצית כמו בציצית ראשי והם החוטים היוצאים שאינם ארוגים:

על כנפי בגדיהם. על כל בגד חלוק או מכנסים כי אם תחלקוה הנה הוא כדמות כנף:

פתיל תכלת. על הציצית. וטעם **תכלת.** בעבור שהוא כעין השמים:

לט **והיה לכם לציצת.** והנה ישוב הפתיל להיותו בקצה כמו הציצית. והפירוש השני כאשר העתיקו חז״ל ובעבור שיש עדים נאמנים על הפירוש השני בטל הראשון והם העתיקו כי זאת המצוה עם בגד שיש לו ארבע כנפים והציצית הם הגדילים ועוד אפרשנו. והנה מצוה על כל מי שיש לו בגד בארבע כנפים שיתכסה בו ביום תמיד ולא יסירנו מעליו למען יזכרו והמתפללים בטלית בשעת התפלה יעשו זה בעבור שיקראו בקריאת שמע והיה לכם לציצית ועשו להם ציצית רק לפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית בשאר השעות משעת התפלה למען יזכור ולא ישגה ולא יעשה עבירה בכל שעה כי בשעת התפלה לא יעשה עבירה:

וראיתם אותו. מצוה להיות נראה:

אחרי לבבכם. המתאוה והעין רואה והלב חומד והנה יהיה הציצית לאות ולסימן שלא ירדוף אדם אחר הרהור לבו וכל אשר שאלו עיניו:

אשר אתם זונים. כי מי שילך אחרי תאותו הוא זונה מתחת עבודת אלהיו:

מ וטעם **למען תזכרו.** וכבר אמר וזכרתם את כל מצות ה׳. שאם תזכרו תהיו קדושים ולא תתגאלו בתאות הלב המטנפת הרוח המשכלת:

מא **אני ה׳ אלהיכם.** אני הוא שהוצאתי אתכם להיות לכם לאלהים על כן אמרתי לכם אני ה׳ אלהיכם:

פרק טז

א **ויקח קרח.** זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נתחלפו הבכורים ונבדלו הלוים כי חשבו ישראל שמשה אדונינו עשה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובים אליו ולכל בני לוי שהם ממשפחתו והלוים קשרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליוסף אולי חשדוהו בעבור יהושע משרתו גם קרח בכור היה כי כן כתוב. ודגל ראובן חונה בנגב וקרח בנגב המשכן כי הוא מבני קהת ואלה נשיאי העדה היו בכורים והם היו מקריבים את העולות על כן לקחו מחתות והראיה על זה הפירוש מופת המטה שראו כל ישראל כי השם בחר שבט לוי תחת הבכורים על כן כתוב ותכל תלונתם כי התלונה על זה היתה. גם אמר משה כי לא מלבי בעבור שחשדוהו כי מלבו עשה ועוד לא ה׳ שלחני בשליחות הזה כי כבר האמינו בו כל ישראל ועוד ראיה גמורה כי כל העדה כלם קדושים וזה רמז לבכורים שהם קדושים כי כן כתוב קדש לי כל בכור והם היו הכהנים הנגשים אל ה׳ והם עיקר כל העדה:

ויקח קרח. אנשים דרך קצרה כמו חמור לחם ורבים ככה ויאמר ר׳ יונה כי פירוש ויקח לקח לקום על משהו:

ב **לפני משה.** שלא קמו בסתר ויש הפרש בין לפני ובין מפני:

קראי מועד. שהיו נקראים אל אהל מועד:

אנשי שם. קודם צאתם ממצרים ומדקדק אמר כי נשיאי עדה הם הנשיאים העומדים על הפקודים והם פעולים למלת לקח כאילו כתיב ויקח קרח ודתן ואבירם ואון נשיאי העדה לדבר אליהם וזה מעט רחוק:

ג **רב לכם.** כמו די לכם והטעם שתפשתם החלק הרב:

כי כל העדה כלם קדושים. כי כל העדה מיום מעמד הר סיני היו קדושים:

ובתוכם ה׳. כי הלוים נבחרו אחרי היות הכבוד בתוך בני ישראל ואם ידע משה כאשר היה בהר סיני כי נבחר שבט לוי לא ידעו ישראל:

תתנשאו. להיות אהרן הכהן הגדול ומשה למעלה ממנו כי הוא למדו:

ד **ויפול על פניו.** ברצונו ויש אומרים כדרך הנבואות:

ה **את אשר לו.** השבט הנבחר וזאת תשובה לדתן ולאבירם ולנשיאי העדה שהיו הבכורים:

ואת הקדוש. בשבטו להיותו כהן גדול:

ו **זאת.** הבחינה:

ז **רב לכם בני לוי.** וזה פירושו שאמר להם המעט ואמר הכתוב ויאמר משה אל קרח כי הדבור הראשון עם קרח ועם כל עדתו וזה עם הלוים:

ט **המעט.** הדבר מעט הוא אצלכם:

לפני העדה לשרתם. בהביאם את עולותיהם ואת זבחיהם:

י **ויקרב אותך.** וכאשר הקריב אותך ואחיך בקשתם גם כהונה:

יא **לכן.** על כן קשרתם אתה וכל עדתך שאתם נועדים על השם והטעם כמו ורוזנים נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו שעשו וועד להריב עם השם וכן בהצותם על ה׳ וי״א כי ה״א הנועדים נוסף:

מה הוא. מה פשעו מה הוא עושה:

יב **לא נעלה.** יתכן שהיה אהל מועד בתוך המחנה במקום גבוה על כן מלת העלו מסביב או מי שילך לעבודת השם או אל המקום הנבחר יקרא עולה:

יג **המעט.** הדבר קל כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש כי מצרים בנגב ארץ ישראל והבא ממצרים לארץ כנען באמת הוא עולה:

כי תשתרר עלינו. העליתנו ממצרים כדי שתשתרר עלינו:

גם השתרר. גם שררות רבות אתה ואחיך:

יד **אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש.** והטעם שהוצאתנו ממקום טוב ואילו הביאותנו למקום טוב כמוהו ונתת לנו שדה וכרם כאשר היה לנו במצרים ותבקש שררה היינו סובלים רק הסירותנו ממקום טוב משדותינו וכרמנו ולא הביאותנו אל מקום כמוהו ולמה תבקש שררה:

העיני האנשים ההם. טעמו תרצה לנקר עיני האנשים ההם רמז ליוצאים ממצרים כאילו אמר תרצה לנקר העינים שלא תראינה כי זה שעשית לנו נראה הוא לעינים ודרך משל לומר סגורות הן עיני פלוני על כן לא יראה על כן לא נעלה ויש אומרים התרצה להחשיך העינים שלא תראינה כלומר אחיזת עינים אתה עושה לנו לא נעלה ויש אומרים אילו היית מנקר עינינו לא נעלה ואמר האנשים ההם על דרך בני אדם חסרי דעת שלא ירצו לדבר על נפשם בגנאי והנכון בעיני שמלת האנשים ההם רמז לזקנים שהיו עם משה כי כן כתוב וילכו אחריו זקני ישראל:

טו **ויחר.** זה הדבור כבר פירשתיו כי העולה והמנחה מארכת האף על הרשעים ודתן ואבירם היו אנשים גדולים והקריבו מנחה קודם זה המעשה וזה טעם אל תפן אל מנחתם ופנה אלי כי לא נשאתי חמור אחד מהם:

ופירוש נשאתי ששמתי משא עליו:

ולא הרעתי. בשום דבר:

טז **ויאמר משה אל קרח.** וכבר אמר כן רק הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני ה׳ לקחו איש מחתתו:

מחר. והוא היום שקרא משה לדתן ואבירם ויתכן שקראם קודם והוא הנכון בעבור מלת בקר:

יח **ומשה ואהרן.** עמם:

כא **הבדלו.** כי היו עמם פתח אהל מועד:

כב **ויפלו על פניהם.** להתפלל:

וטעם **אל.** מורה שיש לו כח לכלותם כרגע והוא אלהי הרוחות והטעם פי׳ אל כי יוכל לכלותם כי הרוחות בידו הם:

האיש אחד יחטא. הוא קרח שהקהיל על משה ועל אהרן כל העדה וי״א כי טעם אלהי הרוחות כי בידו כח לחפש הרוחות כי הוא אלהיהם והוא ידע כי האחד שהוא קרח חטא לבדו וגם אם החטיא אחרים. והנכון בעיני כי טעם הבדלו מתוך העדה הזאת הם קרח וכל עדתו ואש יצאה ואכלתם וכלתם כרגע:

כד **למשכן קרח.** הנכון בעיני שהיה לקרח אהל לאדם שלו ולרכושו רחוק ממחנה הלוים והיה עם אהלו אהלי דתן ואבירם כי לא יחנו סביב המשכן כי אם הלוים לבדם ומזה הכתוב נלמוד כי בעל הדגל היה חונה קרוב ממחנה הלוים:

כה **זקני ישראל.** הנכון בעיני שהם השבעים הזקנים הנבחרים:

כו **ואל תגעו בכל אשר להם.** שאם באו להציל ממונם ירדו חיים שאול כמו הם:

בכל חטאתם. בעבור רב חטאתם:

כז **ובניהם.** הגדולים:

וטפם. קטנים וקטנות:

כח **לעשות את כל המעשים.** להחליף הבכורים בלוים ודע כי דבר גדול היה ומכעיס לאשר איננו מאמין להסיר הבכורים מכהונתם ולהשיב המעלה למשפחת משה לבדו וכל זה הי׳ בעבור מעשה העגל כי ויעלו עולות ויגשו שלמים הבכורים העלום כי הם היו לבדם הכהנים ובני לוי הרגו עובדי העגל ויש בכאן שאלה ותשובתם בפרשת וילך משה:

ל **בריאה.** י״א שהיא תורה על המצא מה שלא היה וכבר פירשתי שאין המלה רק מגזרת וברא אתהן וכבר נבקעו מדינות רבות וירדו הדרים בהן שאולה והנה פירושה כטעם גזרה:

ופצתה האדמה את פיה. כמו ופתחה וכן יפצה פיהו וכבר רמזתי בעבור היות נשמת האדם העליונה תיכונה תדבר על הגבוהים ממנה כדרך ארמונה שהוא הגוף וכן על השפלים ממנה והטעם להבין השומעים:

לב **ואת בתיהם.** שם כלל לנשיהם ובניהם וטפם:

ואת כל הרכוש. שהיה לכלם:

לג **וירדו הם.** הטעם כאשר ירדו נסתמה הארץ ולא נראו:

ותכס עליהם. הארץ בעצמה:

ויאבדו. בעבור מות בניהם העומדים תחתם:

לד **לקולם.** בעבור קולם:

לה ה״א **החמשים** מושכת עצמה ואחרת עמה. י״א כי קרח מהנבלעים היה והראיה ותבלע אותם ואת קרח וי״א כי נשרף היה והעד ואת קרח במות העדה באכול האש וחז״ל אמרו כי נשרף ונבלע ולפי דעתי שלא נבקע רק מקום דתן ואבירם כי לא נזכר וקרח היה עומד עם מחתתו עם אהרן ועם נשיאי העדה מקריבי הקטרה ופירוש הפסוק ואת קרח איננה דבק עם ותבלע אותם רק עם במות העדה ואם יטעון טוען ויאמר למה לא הזכיר קרח עם השרופים התשובה כי אחר שהזכיר הכתוב שנשרפה עדתו שבאה לעזרה אין צורך להזכיר קרח כי מקל וחומר יודע הדבר וכמוהו מרכבות פרעה וחילו ולא הזכיר בשירה פרעה שטבע ובאמת טבע כי כן כתוב ונער פרעה וחילו והעד הנאמן כי קרח היה מהשרופים ולא יהיה כקרח וכעדתו:

פרק יז

ב **זרה הלאה.** מהמזבח:

כי קדשו. כי אחר שהקריבום לשם הנם קדושים:

ג **את מחתות החטאים.** פי׳ המחתות:

ועשו אותם. האומנים:

רקועי פחים. כמו וירקעו את פחי הזהב:

ופי׳ **כי קדשו** כי הקריבום לפני ה׳:

ויהיו לאות. לזכר ולסימן:

ד **וירקעום.** המרקעים:

ה **כאשר דבר ה׳ ביד משה לו.** לאהרן וי״א כי לו שב אל קרח והוא רחוק בעיני:

ו **ממחרת.** זה היום כי לעולם הוא סמוך:

אתם המתם. הטעם מה ראיה היתה זאת ששבט לוי הוא הנבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ויתכן שבתפלתכם או החכמה שידעתם שרפתם המקריבים:

ז **בהקהל העדה.** כל קהלה ואחריה על היא למריבה:

ח **ויבא משה ואהרן.** בעבור שראו שנראה הכבוד:

י **הרמו.** שישבו במקום המרומם במחנה הלויה והוא האהל כאשר פירשתי במלת העלו:

ויפלו על פניהם. להתפלל:

יא **את המחתה.** הידועה:

ושים קטרת. ולא אמר הקטרת והמשכיל יבין:

והולך. לשון צווי כמו הושב את אביך ושרשו כמו הוליכי וטעמו הובילי כמו ילך עמך:

טו וטעם **וישב אהרן.** דבק עם הפרשה הבאה ואם נפסקה וכבר הראיתיך רבות כהנה וכהנה וכאשר שב אהרן ונעצרה המגפה דבר השם:

יז **מטה.** י״א כי מטה לוי איננו מטה האלהים כי כבר היה ניכר ומה צורך לכתוב עליו שם אהרן וי״א כי המטה היה כשאר המטות אין הפרש ביניהם וזה הישר בעיני:

וטעם **לבית אב.** שבטי ישראל כמו ראובן ושמעון:

יח וטעם **כי מטה אחד.** בעבור שנחלק השבט לכהנים וללוים:

יט **אשר אועד לכם.** תמיד:

כ **והשכותי.** מפעלי הכפל כמו והתמותי (טמאתך) מגזרת וחמת המלך שככה וטעם **והשכותי.** כדרך בני אדם למצוא מנוחה ומטה לוי בתוך השנים עשר והנה יוסף במטה אחד:

כג **לבית לוי.** מטה משרת עצמו ואחר עמו מטה אהרן מטה לבית לוי:

ויגמול. מגזרת ויגדל הילד ויגמל ורבים אמרו בעבור שקדים כי המטה היה ממין האילן ואינה ראיה ודרך דרש כי שקדים כמו כי שוקד אני:

כד **ויראו.** מכתב יד כל אחד:

כז **ויאמרו בני ישראל.** די לנו שגוענו ואבדנו והנה עוד כל הקרב אל המשכן ה׳ ימות כמות השרופים ומי יתן ותמנו לגוע אז אמר השם לאהרן שהוא הנגיד על שבט לוי להזהירו שלא יכשילו הלוים את ישראל. וטעם לאהרן על יד משה או כאשר הוא כי גם אהרן נביא היה גם זאת הפרשה לאות כי במדבר סיני היתה כאשר הוקם המשכן ונבחרו הלוים ונפסלו הבכורים:

פרק יח

א **את עון המקדש.** שהוא מבית לפרכת והטעם אם לא תשמרוהו העון עליכם:

וטעם **ובית אביך.** כי הם נושאי המקדש:

את עון כהונתכם. אם לא תשמרו הכהונה העון עליכם:

ב **שבט אביך.** הוא לוי וחז״ל פירשוהו כמשמעו ולפי דעתי מה שפירשתיו כאילו אמר מטה לוי שהוא שבט אביך:

וילוו. כמו ונספחו וכן ילוה אישי והנה הלוים נלוים בשמם:

ואתה ובניך אתך. תשבו לפני אהל מועד לבדכם ולא הלוים:

ג **גם הם גם אתם.** דרך המקרא כן כמו משל בנו גם אתה גם בנך והטעם כי זה כמו זה:

ד וטעם **ונלוו עליך.** שלא תצטרכו לזר שהוא ישראל:

ז **עבודת מתנה.** והזר מהכהנים אפי׳ לוי ועולת שמואל שהוא לוי איננה טענה כי היא היתה הוראת שעה כמעשה גדעון:

ח **למשחה.** פירשתיו:

ט **מקדש הקדשים.** כי יש קדשים קלים:

מן האש. כל מה שיקדישו ממנו כי אשה כמו אש והה״א נוסף:

לכל מנחתם. אחר אשר יקדיש האזכרה ממנה ואמורי החטאת והאשם:

אשר ישיבו לי. פי׳ כי תמעול מעל והנה המנחה והחטאת ואשם קדש קדשים כנגד השלמים:

י **בקדש הקדשים תאכלנו.** אפי׳ בקדש הקדשים שהוא אהל מועד ונקרא קדש הקדשים כנגד חצר המשכן:

יא **מתנם.** בחסרון תי״ו כמו הולך (נ״א עובר) בשוק אצל פנה שהוא פנתה או הם שני משקלים:

יב **חלב יצהר.** הנכבד והמוטב שהוא הקצף כי יצהר מענין צהור ושרשו צהר והוא חלב שמן זית:

יג **בכורי כל אשר בארצם.** בכורי כל פרי האדמה:

וטעם **כל טהור בביתך יאכלנו.** להזהיר על אלה החלבים כי כל טהור בביתך יאכל אותו על חזה התנופה ועל שוק התרומה ומה שיחרים הישראלי שלא יאכלנו כי הוא לשם ואתה תאכלנו:

טו **אך פדה תפדה.** פירוש תקח פדיונו וכן בכור הבהמה הטמאה תפדה:

טז **ופדויו.** שב אל בכור האדם לבדו:

יז **לא תפדה כי קדש הם.** לא תקח פדיונם ורבים פירשו שפדה לישראל והפך זה כל הבכור שאמר תאכלנו והסימן לכהן מי שהוא חייב לאכלו:

יט **ברית מלח.** ברית כרותה מגזירת ארץ פרי למלחה ומקום המלח כמו נכרת שלא יעלה בו צמח כלל וכן גפרית ומלח:

כא **חלף.** כמו תמורה:

כב **ולא יקרבו עוד.** בעבור עדת קרח:

כג **ועבד הלוי הוא.** בעצמו ויש אומרים כי הוא פעול ואיננו נכון כי את עבודת אהל מועד הוא הפעול:

והם ישאו את עונם. אם לא ישמרו והנה המעשר נחלתם ע״כ אמרתי:

כה **וידבר ה׳ אל משה.** ולא אל אהרן בעבור תתם מעשר מן המעשר לאהרן:

כז **וכמלאה.** פירשתיו:

כט **מכל חלבו.** מהטוב שבו וכן ואכלו את חלב הארץ:

את מקדשו. כי המעשר הוא הקדש:

ל וטעם **בהרימכם את חלבו.** וכבר הזכיר הכתוב זה לדבק אחריו ואכלתם אותו והטעם שהוא אסור לכם לאכול ממנו עד שתרימו חלבו ממנו ואחר שיחשב לכם אז תאכלוהו בכל מקום טהור:

לב **ולא תשאו עליו חטא.** טעמו כאשר תרימו לא תשאו עליו חטא ובתתכם מקדשו ממנו יהיו קדשי בני ישראל שמורים ואם לא תעשו כן תשאו חטא שעברתם על המצוה וחללתם קדשי בני ישראל בעבור שאכלתם אתם מקדשו:

פרק יט

ב **זאת חקת.** גם זאת הפרשה במדבר סיני נאמרה כאשר צוה השם וישלחו מן המחנה ובפסח היו טמאי מתים. ונסמכה זאת הפרשה בעבור שהיא לכהן:

פרה אדמה תמימה. שלא תהיה קטנה. אמר הגאון כי מי נדה כמו הדבש שיזיק לבעל המרה האדומה ויועיל לבעל הלחה ואין צורך:

ג **והוציא אותה.** המוציא או בצווי וכן ושחט כי הוא לא ישחטנה והעד לפניו:

ה **ושרף את הפרה.** השורף והעד לעיניו:

ו **עץ ארז.** כמו למצורע ושם רמזתי סוד:

ז **וכבס בגדיו.** הכהן השורף:

וטמא הכהן. וכבר ישב טמא ויש אומרי׳ שיהיה טמא עד הערב שלא יאכל מן הקדשים:

ט **איש טהור.** איננו הכהן השורף:

למי נדה. פירושו רחוק כמו מנדיכם:

י **וטמא עד הערב.** ואחר שאמר שיכבס את בגדיו אין צורך להזכיר שירחץ במים:

ולגר הגר בתוכם. בעבור היות ארץ ישראל קדושה כי הכבוד שם:

יא **לכל נפש אדם.** יהודי או עובד כוכבים:

אדם. ולא בהמה:

וטמא. יהיה טמא והוא פועל עתיד כי הוי״ו השיבו ועל דעתי שהוא פועל עבר:

יב **יתחטא בו.** יסור חטאו בו או כמו תחטאני באזוב ואטהר וידוע כי בסוד החשבון השלישי כמו השביעי:

יג **כי מי נדה.** יש מפרשים כמו אך במי נדה יתחטא:

לא זורק עליו. על המים:

עוד. תמיד כמו עוד כל ימי הארץ:

יד **באהל.** והבית כאהל רק הזכיר הכתוב האהל בעבור היות ישראל באהלים וכן אשר ישחט שור או כשב ועז במחנה:

וכל אשר באהל. מבגד:

טו **צמיד פתיל.** שנים פתילים:

טז **או בקבר.** של אדם:

יז ו. **לקחו לטמא.** הנה פירוש איך יתחטא:

יח **איש טהור.** והקרוב להיותו כהן:

כ **ואיש אשר יטמא.** וכבר הזכיר כל הנוגע במת בנפש ונכרתה ועתה הזהיר על העצם ועל הקבר:

כא **יטמא עד הערב.** ולא יטהר עד אשר ירחץ:

כב **וכל אשר יגע בו הטמא יטמא.** שהוא טמא מת או עצם או קבר:

תטמא עד הערב. ותרחץ:

פרק כ

א **בחדש הראשון.** בשנת הארבעים והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה רק בשנה הראשונה ובשנת הארבעים:

וטעם **ויבאו בני ישראל כל העדה.** בעבור שמתו דור המדבר ועתה באו הבאים אל ארץ כנען:

וישב העם בקדש. בעבור שישבו שם ימים רבים כי כן כתיב:

ב **ולא היה מים לעדה.** ספר הכתוב שנים מאורעים האחד מות מרים והשני מות אהרן ומשה ולא יכנסו לארץ והחל לספר הסבה:

ג **וירב.** מבנין הפעיל:

בגוע אחינו. שם הפעל כמו כשכב אדני המלך:

אחינו. הם דור המדבר שמתו והם עבדי השם:

ד **ולמה הבאתם.** ידבר למשה ולאהרן כי כן כתוב ויקהלו על משה ועל אהרן:

וטעם **וירב העם עם משה.** שהמריבה היתה עם משה חזקה:

ה **העליתנו.** מלה זרה:

ו **ויבא משה ואהרן מפני הקהל.** כדמות בורחים:

ויפלו על פניהם. להתפלל וי״א לדרוש את השם בנבואה:

ח **קח את המטה.** יש בכאן פירושים רבים יש בדברי יחיד בעבור שאמר לישראל שמעו נא המורים והם בני אברהם יצחק ויעקב ואילו היה כן למה אמר להם עוד ממרים הייתם ואחרים אמרו כי מלת ודברתם כמו והכיתם וכמוהו ותדבר את כל זרע המלוכה ואין זה נכון כי המלה מגזרת דבר או מן ידבר עמים תחתנו והנה פי׳ ותדבר כמו ותאבד וכן בספר השני והנה פירוש ודברתם אל הסלע ואבדתם ועוד אם כן הפירוש למה נענש משה גם הם השיבו בעבור שהכה פעמים אם כן למה נענש אהרן ויאמר רבי משה הדרשן ז״ל הספרדי יש אותות נעשות בדבור ויש בפועל ודבור כמו מלת אלישע והשם צוה שיקח המטה להכות בסלע כמשפט הצור והוסיף מלת ודברתם להוציא המים במכה ובדבור ובעבור שהכעיסו ישראל אמר להם המן הסלע הזה נוציא לכם מים והיתה דעתו כי אין יכולת בנו להוציא מים מהסלע כי אם בכח השם והנה לא פירש דבורו היטב וחשבו אנשים בלבם כי דבורו שלא יוכל השם להוציא מים מן הסלע וזה טעם אשר לא קדשתם אותי והביא ראיה מדברי המשורר שאמר כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו והנה החטא היה בבטואו לא במכה גם זה איננו נכון כי משה אמר זה ולמה נענש אהרן ועוד כי אין במעשה זכר דבור והראיה שהביא איננה ראי׳ כי אין פי׳ כי המרו את רוחו כי אם אל השם וכן כתוב והמה מרו ועצבו את רוח קדשו וזה פירוש ויקציפו על מי מריבה והטעם שהקציפו השם וכן כתוב המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל על ה׳ וירע למשה בעבורם כי המרו את רוח השם ויגזור על משה שלא יכנס לארץ. ואחרים אמרו כי הדבור אל הסלע שאיננו שומע איננה כי אם במכה ואם כן למה נענש משה. ואחרים אמרו בעבור שלא אמרו שירה כמו עלי באר ענו לה וזה טעם אשר לא קדשתם והאחרים אמרו כי השם צוה שידברו והם לא דברו רק הכה משה על כן נענשו שניהם ונאמר להם מעלתם מריתם לא האמנתם לא קדשתם. ואנשי שקול הדעת אמרו שלא יתכן שיהיה שליח השם ימיר דבור השם ואם הוא המיר איך נאמין בתורתו גם אלה לא דברו נכונה כי אילו היה מחליף במצוה מיד היה נענש כי הנה נענש על דבר שאינו מצוה לעולם ולא תורה לישראל ולא נעשה בזדון רק בשגגה בעבור שהכעיסוהו ישראל וכן אמר גם בי התאנף ה׳ בגללכם ואחרים אמרו כי ישראל אמרו שיוציא מסלע אחר וראיתם המן הסלע הזה ומשה פחד להחליף דבור השם ובעבור שלא האמין להוציא מים מן הסלע שאמרו על כן נענש וזה טעם לא האמנתם בי גם זה הפירוש איננו נכון כי הכתוב אמר מריתם את פי והנה לא מרו. והפירוש הנכון בעיני אגלנו ברמיזות דע כי כאשר ידע החלק את הכל ידבק בכל ויחדש בכל אותות ומופתים ואמת כי השם אמר למשה ולאהרן ודברתם ולא דברו בעבור מריבת העם עם משה והנה החלק חלק והכה הסלע ולא יצאו מים עד שהכהו פעם שנית והנה לא קדשו השם ומרו ומעלו בשגגה גם יוכל המפרש לפרש ויבטא בשפתיו על משה כי על כן נענש כי לא היה ראוי שידבר דבר עד שימלא שליחות השם גם יהיה דרש קדמונינו ז״ל כי החטא היה בעבור שאמר שמעו נא המורים ורמזו זה הסוד:

אל הסלע. שהודעתיך או הנמצא סמוך למחנה:

ונתן מימיו. בעבור מימיו טעו רבים ואמרו כי זה הסלע הוא הצור ואלה עורי לב כי הצור הוא בחורב וזה הסלע היה בקצה ארץ אדום כי בקדש היה גם יתכן לפרש מימיו המים שאתן בו:

ט **את המטה מלפני ה׳.** הוא מטה האלהים והוא המונח לפני העדות:

י **המן הסלע הזה.** יש לנו כח להוציא לכם מים ממנו:

יב **יען לא האמנתם בי.** היא הסוד שרמזתי שלא נקדש השם על ידם:

יג **ויקדש בם.** במשה ואהרן כטעם בקרובי אקדש:

יד **מקדש.** שם מקום עיר ואיננו קדש ברנע כי אותו הוא מדבר וכן הכתוב אומר יחיל ה׳ מדבר קדש:

התלאה. פירשתיו:

טו **לנו מצרים ולאבותינו.** שמתו והטעם שארך זמן רע תם:

טז **וישלח מלאך.** כמשמעו וכן הכתוב אומר ומלאך פניו הושיעם ורבים פירשוהו על משה כי מצאו ויאמר חגי מלאך ה׳ ואין זאת דעתי:

יז **בשדה ובכרם.** שלא ישחיתו ואפי׳ מי הבארות שלכם לא נשתה:

דרך המלך נלך. אם הדרך שהמלך הולך בה או פירושו הדרך שיצוה המלך שהוא מלך אדום נלך:

יט **במסלה נעלה.** מה יזיקכם שנעלה במסלה ואם הוצרכו למים תמכרום לנו וזה טעם מכרם כמו דמיהם:

כב וטעם **בני ישראל כל העדה׳.** בעבור שיצא אדום להלחם בם הגיד הכתוב שלא נפקד איש מבני ישראל בבואם מעיר אדום אל הר ההר:

כד **יאסף אהרן.** כמו ומות כהר שיתקן עצמו למות ויעלה אל ההר:

מריתם. פירשתיו:

למי מריבה. כמו במי מריבה שם המקום או בעבור מי מריבה:

כו **והפשט. והלבשתם.** יוצאים לשנים פעולים:

וטעם **ואהרן יאסף.** כי בעת שתפשוט בגדיו מיד ימות:

ויאסף אהרן אל עמיו. פירשתיו:

כט **ויראו כל העדה.** כאשר ראו זה המאורע שאירע בכו שלשים יום:

ומלת **גויעה.** פירשתיו:

פרק כא

א **וישמע הכנעני מלך ערד.** אמרו הקדמונים שהוא סיחון ונקרא הכנעני כי כל אמורי כנעני ורבים אמרו כי זאת הפרשה יהושע כתבה והראיה מלך ערד אחד ומצאו שבני יהודה קראו שם המקום חרמה ולא אמרו כלום כי אותו המקום יקרא בתחלה צפת וזה מלך ערד והאמת שני מקומות ורבים במקרא כמו הם ומלך ערד על פשוטו הוא מעבר לירדן מזרחה ונסמכה זאת הפרשה למות אהרן כי הכתוב ספר מה שאירע בהר ההר קודם נסעם משם והעד וישמע הכנעני מלך ערד ואחריו ויסעו מהר ההר ואם תבקש מה שמע הנה מפורש:

כי בא ישראל דרך האתרים. האתרים י״א כי האל״ף נוסף והטעם התרים את הארץ וכן אל״ף אזרועך:

ד **לסבוב את ארץ אדום.** צלמונה ופונון כי כן כתוב:

ה **הקלקל.** כמו קל הקל והמלה כפולה ורבים כמו הם:

ו **וישלח וגו׳ השרפים.** שם תאר הנחשים ודרך דרש אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון והם שלחו לשונם לנשוך כן שולח בהם:

ח **עשה לך.** כדמות נחש שרף מנחשת כי כן כתוב:

על נס שיהיה גבוה ויראו אותו הכל ורבים השתבשו ואמרו כי זאת הצורה לקבל כח עליונים וחליל׳ חלילה כי הדבר נעשה בצווי השם ואין לנו לחפש למה צורת נחש ואם לא כן יראנו היש עץ שימתיק המים המרים אפי׳ הדבש לא ימתיקם ומה טעם לשום דבלת תאנים על השחין ואין בתולדת הדבלה להסיר השחין והאמת כי נשגבה ממנו דעת עליון:

י **ויסעו בני ישראל.** מארץ אדום כי כן כתוב לסבוב ואחרית גבולה פונון ומפונון נסעו אל אובות כי כן כתוב:

יב **ויחנו בנחל זרד** במקום אחר יקרא דיבון גד:

יג **כי ארנון גבול מואב** היה בתחלה:

יד **בספר מלחמת ה׳.** ספר היה בפני עצמו ושם כתוב מלחמות ה׳ בעבור יריאיו ויתכן שהיה מימות אברהם כי ספרים רבים אבדו ואינם נמצאים אצלנו כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ושירות שלמה ומשליו:

את והב בסופה. מלחמות היו בימים הקדמונים במקומות הנזכרים ושם והב איננו לשון הקדש וכן ופסי ושתי ויזתא גם ושני או פירוש ושני הוי״ו לחבור וכל זה למה שלא נמצא וי״ו שרש בראש המלה רק מלת ווי העמודים רק תמצא תחת יו״ד כמו ולד ופירוש המתרגם ארמי ידוע:

טו **ואשד הנחלים.** י״א שהוא בלשון ארמית וסוף דבר כל אלה שמות מקומות:

אשר נטה. הטעם על ישראל כי על ער עברו:

ונשען לגבול מואב. זהו והוא יושב ממלי ומשם נסעו ישראל אל המקום הנקרא באר כי ה״א בארה תחת אל כה״א מצרימה וזאת הבאר גם היא היתה פלא ואיננה הבאר הנקרא באר מרים לפי דעתי רק היה המקום שצוה משה וחפרוהו שרי ישראל במשענותם ומיד נבקעו מים:

יז **עלי באר.** תחלת השירה ולא נכתבה כלה:

ענו לה. לשון צווי והנה פי׳ איך עלתה:

יח **כרוה נדיבי העם.** כפול כמשפט:

במחוקק. ע״י מחוקקים כמו לבי לחוקקי ישראל וזו הבאר היתה במדבר רחוק מהיישוב ומזה המדבר נסעו אל מתנה ומשם אל נחליאל ודע כי אשד הנחלים והמדבר הנקרא באר ומתנה ונחליאל כולם מקומות ויש להם שם כלל והוא עלמון דבלתימה כי כן כתוב בפרשת אלה מסעי או אלה שמות מקומות עברו עליהם במסע אחר והרי העברים לפני נבו הוא הבמות והגיא אשר בשדה מואב והעד שאמר הכתוב כי מהגיא נסעו אל ערבות מואב בעבר לירדן ירחו וכתיב כי מהר העברים נסעו אל ערבות מואב על ירדן ירחו ועוד ונשב בגיא מול בית פעור עת שהתחננתי ובמקום אחר עלה אל הר העברים הר נבו גם ויקבוד אותו בגיא ושם כתוב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו והנה הגיא הוא ראש הפסגה ושם מת משה ואין צורך להוליכו אחר מותו:

כ **ונשקפה.** לשון נקבה על הגיא:

הישימון. מקום שממה והעד ובתהו יליל ישימון וכן תעו במדבר בישימון דרך:

כג **יהצה.** אל יהץ:

כד **מארנון.** שלקח ממואב:

עד בני עמון. כי כתוב כי חצי ארץ בני עמון היתה לישראל כי לקחוהו מיד האמורי שלקחו בתחלה מיד בני עמון והכתוב אמר על מואב ועמון שלא יתן השם מארצם לישראל עד מדרך כף רגל והטעם הארץ שהיתה בידם בעת ההיא על כן הוצרך הכתוב לאמר דברי המושלים בעבור חשבון שישבו שם ישראל כי כן כתוב וישב ישראל בכל ערי האמורי בחשבון:

כה **ובכל בנתיה.** חשבון כאם והכפרים כבנות:

כו **כי חשבון עיר סיחן.** שבה כי הוא נלחם במלך מואב הראשון והוא דבר ידוע:

כז **המושלים.** הבודאים משלים מלבם:

וטעם **באו חשבון.** לאמורים יאמרו:

ותבנה. יותר ממה שהיא:

ותכונן להיותה עיר סיחון:

כח **כי אש יצאה מחשבון.** רמז לאנשים שקשרו בחשבון על מלכם:

להבה. הטעם כפול כמשפט:

מקרית סיחון. מקרית שהוא היום לסיחון:

ער מואב. שם מקום סמוך כמו מבית לחם יהודה:

במות. מקומו׳ גבוהים:

כט **כמוש.** שם צלם אלהי מואב:

פליטם. פליטי חרב בורחים:

ל **ונירם.** דברי משה והמ״ם סימן מלך אמורי וגדודיו ולו שני פירושים. האחד מגזירת ניר ותהיה מלת ונירם מושכת עצמה ואחרת עמה כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ונירם אבד ניר חשבון ותהיה מלת ונירם כמו בתוך האהלי הערכך וכן הוא והניר שלהם אבד שהוא ניר חשבון. והפירוש השני שתהיה מלת ונירם מגזרת ירה ויור אשר יריתי והטעם כאשר ירינו אותם אבד חשבון:

ונשים. מפעלי הכפל והחיר״ק תחת קמ״ץ קטן כמו ויסב אלהים את העם ויאמר רבי משה הכהן כי הדגשות לחסרון האל״ף כאל״ף מלפנו מבהמות ארץ מגזרת תאשם שומרון וי״א כי חשבון היתה עיר סיחון לעולם וטעם בואו חשבון דברי המושלים למואבים הבאים בשבי אל חשבון כי אש יצאה מחשבון משל למחנות סיחון וכאשר ירינום דברי המושלים על לשון המואבים חשבנו כי תאבד חשבון ונעשה שממה כל הארץ עד נופח או הם דברי משה הדרשן:

לג **ויפנו.** פירשתיו:

אדרעי. אל אדרעי דרך קצרה:

לה **השאיר לו.** אחד מישראל:

פרק כב

ב **לאמורי.** בקמצות הלמ״ד והטעם לידוע שהוא סיחון ועוג ולא הי׳ במלכי כנען גדולים כאלה והעד אשר כגובה ארזים גבהו:

ג **ויגר מואב.** כמו ויירא וכן גורו לכם:

ויקץ. כמו הפוך וכמוהו נעלה ביהודה ונקיצנה:

ד **אל זקני מדין.** יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים:

ילחכו כלחוך. שנים בנינים:

ה **פתורה.** כמו מצרימה אל פתור:

ארץ בני עמו. והם ארמים וכן מפתור ארם נהרים ובדרש שבלעם הוא בלע כי זה ארמי ואם בעבור בעור אביו הנה בן אחשורוש קודם אחשורוש רק הם שנים:

אשר על הנהר. פירוש ארם נהרים:

עין הארץ. פירשתיו:

ו **ארה לי.** לשון צווי מפעלי הכפל בחסרון אות הכפל וכן קבה לי והנה קוב על משקל שמור וקבה לי בחסרון הה״א על דרך משקל שכב רכב צלח:

נכה בו. שם הפועל ואין טענה בעבור היותו בה״א כי הנה כמוהו לכלה הפשע:

יואר. הוי״ו הנח הנעלם תחת הדגש שהוא תחת אות הכפל כמו על כמון יושב ולא היה כמוהו מאותו בנין בעבור אות הגרון כמשפט:

ז **זקני מואב.** חכמים:

וקסמים בידם. אמר רבי שמואל הנגיד הספרדי ז״ל שטעמו ודמי הקסמים וראיתי מבידם ולא אמר כלום רק הוא כמשמעו וספר הכתוב ששלח אל קוסם קוסמים כמוהו ועוד שלא יוכל להתעכב לאמר לא אמצא יום נבחר ושעה נבחרת ללכת ולקוב כי הם אנשי אומנותו והעד שפירושו כאשר הוא שאמר הכתוב בימינו היה הקסם:

ח **והשבותי אתכם דבר.** אחר שתלינו:

ט **ויבא אלהים.** לכבוד ישראל כי השם ידע דבר בעל פעור ואילו היה בלעם מקלל אותם היו כל העולם אומרים כי בעבור קללת בלעם באה המגפה:

מי האנשים האלה. פתחון ותחלת דבור כמו אי הבל אחיך והנה הוא כחש והשם אמר לו קול דמי אחיך:

יב **כי ברוך הוא.** הטעם כי לא תוכל לקלל אותו כי אני ברכתיו:

יג **שרי בלק.** ולא הזכיר זקני מדין כי בלק הוא העיקר והוא השולח אליו אמר ר׳ משה הכהן הספרדי ז״ל כי אף על פי שסימן הפועל ביו״ד לא יתכן להיותו כי אם בנו״ן כמו הלהרגני לא יאמר הלהרגי והנה שכח לתתי להלך עמכם לא אבה יבמי ור׳ יונה המדקדק אמר כי היו״ד נוסף ואיננו נכון:

יד וטעם **הלוך עמנו.** ממקומו:

טו **רבים.** כמשמעו או גדולים כמו על כל רב ביתו קרית מלך רב והוא דוד כי כן תקרא קרית חנה דוד:

יז **כי כבד אכבדך.** בממון:

וכל אשר תאמר. שיש צורך כדי שתקללם והעד כי כבד אכבדך כן שאמר בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב:

יח **מלא ביתו.** ביתו מלא וכן מלא כל הארץ כבודו כי רבים טעו שחשבו כי כבוד השם הוא מלא העולם כטעם לה׳ הארץ ומלואה:

קטנה או גדולה. תאר השם ויחסר מקום השם וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה:

יט **בזה.** במקום הזה אמר הגאון ז״ל אם יטעון טוען ויאמר אחר שאמר השם לא תלך עמהם איך אמר קום לך אתם יש להשיב כי השם לא רצה שילך עם האנשים הראשונים עד שיבואו שרים נכבדים מהם ולפי דעתי אין צורך רק טעמו כטעם שלח לך אנשים כי השם אמר לישראל עלה רש והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים לפנינו אז שאל משה את השם ואמר לו שלח לך אנשים ואחר שאמר השם לבלעם לא תאור את העם מה צורך היה לו לומר ואדעה מה יוסף ה׳ דבר רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמר לו לך עם האנשים רק השמר לך שלא תדבר רק מה שאומר לך והעד על פירושי ויחר אף אלהים כי הולך הוא:

כא **ויחבוש.** בציווי:

כב **לשטן לו.** כבר פירשתיו בספר איוב כי השטן היה המלאך ודברי הגאון שהוא בן אדם לא מעלין ולא מורידין:

כג **מן הדרך.** הדרוך והלכה בשדה שאין שם דרך:

להטותה הדרך. דרך קצרה והטעם אל הדרך:

כד **במשעול הכרמים.** פירושו כפי מקומו כדברי המתרגם ארמית כי אין ריע לו:

כה **ותלחץ אל הקיר.** היא לחצה עצמה:

אל הקיר. הוא הגדר:

ויוסף להכתה. כי כבר הכה אותה בנטותה אל השדה:

כח **ויפתח ה׳.** אחז״ל שי׳ דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ולפי דעתי שהטעם שגזר השם לחדש באותות האלה שהם חוץ לתולדות ויאמר הגאון כי לא דברה האתון ורב שמואל בן חפני תפסו ורב שמואל הספרדי בעל השירים חשב להציל הנתפס ודע כי אנשי שקול הדעת הוצרכו להוציא הדברים ממשמעם כי אמדו שהשם לא יחדש אות בעולם לשנות המנהג שברא רק להצדיק נביאו ולא אמרו אמת כי הנה חנניה מישאל ועזריה נעשה להם אות ולא היו נביאים ויש מהם אומרים כי בלעם נביא היה והאמת כי נבואתו היתה בעבור כבוד ישראל כי קוסם היה וכן קראו הכתוב ויש אומרים כי היה יודע דעת עליונים לקבל כחם למטה בצורות וזה טעם ואשר תאור יואר והנכון בעיני כי היה יודע מזלות ובעת ראותו במזל של שום אדם שהגיע עת רעתו היה מקלל אותו ובבא הרעה אל המקולל יחשבו הרואים והשומעים הנמצאים כי בעבור קללתו באה הרעה והעד שדבר במרמה עם שרי בלק וזה טעם לא אוכל לעבור את פי ה׳ אלהי כי אין יכולת בנוצר לשנות מעשה היוצר או גזרתו והסוד כי החלק לא ישנה החלק רק גזירות הכל תשנה גזירת החלק ולא אוכל לגלות זה הסוד כי עמוק הוא והישר כי האתון דברה ואם תבין סוד מלאכי אברהם גם יעקב אז תבין האמת:

וטעם **במקל.** כי בתחלה ובשנית הכה אותה בעץ או בעור:

רגלים. פירשתיו:

כט **התעללת.** פירשתיו:

ל **מעודך.** הטעם מיום שרכבת:

ההסכן הסכנתי. ההרגל הרגלתי והטעם הכך היה חקי הסכן נא עמו ושלם:

לא **ויגל ה׳.** כנער אלישע שהוסיף במאור עיניו או הכהו תחלה בסנורים:

וישתחו לאפיו. פירשתיו:

לב **כי ירט.** הטעם עוות וכן על ידי רשעים ירטני שהוא מן רטה שאילו היה מן ירט היה ראוי להיות כמו יעטני ואם הם שני שרשים וכמוהו מעיל צדקה יעטני שהוא על משקל אשר יעצני כמו עוטה אור:

לג **ותראני האתון.** בקמץ גדול תחת קטן שהיה ראוי להיות ותראני ורבים כן אולי יתחלק לטעמים רבים ופה הוא כמו לולי ומלת גם לעד שמתה האתון אחר שדברה:

ואותה החייתי. דרך קצרה וכן הטעם כאשר הרגתיך הרגתיך או הרגתיך לבדך ואותה החייתי:

וטעם **ואותה החייתי.** כי בן אדם בראותו המלאך ימות והעד ותנצל נפשי ודבר מנוח לעד אף כי הבהמה שאין לה שום שותפות עם רוח המלאך כבן אדם:

לה **עם האנשים.** האלה:

ואפס. כמו רק וכן אפס כי לא יהיה בך אביון אפס כי עז העם:

לז **למה לא הלכת.** כמו באת בעבור מלת אלי וכן מלת ויסר כאשר פירשתיו:

לט **קרית חצות.** שם מדינה:

מא **במת בעל.** הוא בעלי במות ארנון:

וירא משם קצה העם. כי הם חונים לארבע רוחות השמים:

פרק כג

א **שבעה מזבחות.** יש סודות עמוקים לא יבינום כי אם מתי מספר ושביעי בימים ובחדשים ובשנים ושבעה כבשי העולה ושבעה הזאות גם אמר השם לאיוב קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ובתת שלם לשלם אז תתחדש רוח בינה והמשכיל יבין:

ב פר **ואיל במזבח.** בכל מזבח והיא דרך קצרה כאילו אמר במזבח האחד מכל המזבחות:

ג **יקרה.** מגזרת לקראתי:

ודבר. סמוך אל מה:

וילך שפי. דברי המתרגם ארמית ידועים שהוא לבדו והנה שפי לבדו גם הוא בלי אח ואחרים אמרו כי הוא כמו נכאה לכב מגזרת ושפו עצמותיו והנכון בעיני שהוא מגזרת קול על שפיים וימצא ביו״ד גם באל״ף כמלת פתאים והטעם שהלך אל שפי ותחסר מלת אל כמו ויבא ירושלים וכן נסעו העם חצרות ורבים כן והנה הוא מנחש בלכתו כי כן כתוב ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים והנה גם פה רמזתי לך סוד חתום:

ד **ואעל פר ואיל במזבח.** בצווי:

ז **וישא משלו ויאמר.** המשל הוא כי מראש צורים אראנו:

מהררי קדם. מזרח:

לכה ארה לי יעקב. תחסר מלת ואמר ובשיר השירים כמוהו רבים והיא דרך קצרה:

זועמה ישראל. הטעם כפול כמשפט שהוא דרך לדבר טעם אחד במלות משונו׳ וישנוהו לחזוק והיתה ראויה מלת זועמה להיותה על משקל זכרה לי אלהי רק כאשר נפתח העי״ן בעבור היותו מן הגרון היה היה בינו ובין הזי״ן חול״ם תחת קמץ חטף:

ח **מה אקוב לא קבה אל.** כטעם קללה והה״א תחת וי״ו כה״א אהלה וכן ה״א כי פרעה אהרן והמלה מפעלי הכפל והשלמה קבבו כמו סבבו ואם היא מלה זרה:

ומה אזעם לא זעם ה׳. מגזרת זעם והטעם כפול:

ט **כי מראש צורים אראנו.** כי על השפי היה והוא גבוה והעד על השפי שהוא כפירושי ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו ולא אל שפי גם יתכן להיות מראש צורים משל לגזירות היורדות מהעליונים כי ראה בחכמתו שתעמוד זאת האומה לבד׳ ולא תתערב עם אחרות מתגברת עליה לעזוב תורתה כאשר עשו כל האומות:

ובגוים לא יתחשב. אפרשנו בפסוק יצב גבולות עמים:

י **מי מנה.** והתימה שלא יתחשב עם הגוים והם עם רב כחול שיתכן שלא יתחשב המעט:

עפר יעקב. הטעם שהוא רב כעפר הארץ:

ומספר את רבע ישראל. דגל ישראל. דגל אחד כטעם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה:

ויפה פירש המתרגם ארמית מלת ישרים וטעם לפי דעתי שהתאוה למות ותהיה אחריתו כאחרית ישראל שהם חלק השם ולא חלק כוכבים כי הוא היה קוסם ויש אומרים שמלת ותהי אחריתי כפולה בטעם והוא היה מתאוה שימות מות ישרים כמו הישרים של ישראל בעבור דעתו כי בחרב ימות והגאון אמר כי מי מנה הוא השם והטעם אתה שתוכל למנות עפר יעקב המת נפשי מות ישרים אם כן מה טעם ומספר את רובע ישראל ולפי דעת רבים שפירושו כמו ארחי ורבעי זרית שהוא כענין רבצי ויפרשו עפר יעקב על עת נסעו:

יא משפט הלשון להקדים שם הפועל בלשון עבר ועתיד ובצווי הדבר הפוך ויש מלות זרות כמו ברכת ברך ובא בא (ושטף ועבר):

יג **אפס קצהו.** רק קצהו:

וקבנו. מלה זרה ולפי הדקדוק כי הצווי כעתיד ואין ביניהם רק הסימן ירדפהו ירדפנו ירדפוהו אויב ירדפו ובאה זו המלה מורכבת עם נו״ן ובחול״ם ולפי דעת רבי יהודה המדקדק הראשון שהוא מן שורש קבן א״כ לא יתכן להיותה צווי כי ימצא כן מהבנין הקל אולי תהיה שם הפועל על משקל ומשמרו את השבועה:

יח **וישא משלו.** הוא כתועפת ראם כלביא יקום:

האזינה עדי. מגזרת עד וכן לא שבתם עדי והטעם כפול. וי״ו בנו בעור נוסף כמו למעינו מים:

וטעם **לא איש אל.** בעבור שאמר וקבנו לי משם וכבר אמר לא קבה אל:

יט **אמר ולא יעשה.** אמרו:

ודבר. דברה:

כ **הנה ברך לקחתי.** שם הפועל כמו שם:

וברך. פועל עבר והטעם והשם ברך ברכה ולא אשיבנה:

כא **לא הביט און.** לפי דעתי כי מזאת המלה למד בלק לשלוח נשי מואב במחנה ישראל והטעם כי אין השם כבן אדם שיתנחם כי לא ראה און בישראל והנה אם יהיה בהם און לא יקום דבר השם כי כל דבריו הם על תנאי רק במקום שבועה וכן הנביא אומר רגע אדבר וזה טעם בדבר בלעם:

ולא ראה עמל. הטעם כפול והוא אחי האון והטעם מה יביא האדם לעמל בסוף און. והנה כל עת שלא הביט און ביעקב השם עמו:

ותרועת מלך בו. במחנה ישראל וזה ותקעתם תרועה:

כב **אל מוציאם ממצרים.** וזה השם שהיה עמו הוא תקיף והראה אותות במצרים:

כתועפת. כמו קרני ראם ופירוש תועפות תוקף וכן ותועפות הרים לו גם יתכן היות פירושו וקרני הרים וכסף תועפות לך פירושו וכסף תועפות הרים ואמר לו כמו ותרועת מלך בו והטעם שזה האל שם תוקף לישראל וכל זה בעבור שהוא דבוק בשם ולא יבקש כי אם מאתו כי אין להם צורך למנחש וקוסם:

כג **כעת יאמר ליעקב.** כעת הזאת והטעם בכל עת יאמר להם בלי דעת נחוש:

מה פעל אל. מה יפעל אל ומלת עבר בעבור היות כל דבר נגזר ואם הוא לעתיד כבר נגזר בתחלה וזה יאמר לישראל בדרך נבואה שהוא האמת:

ליעקב ולישראל. דבר כפול בנבואה וכן מראש שניר וחרמון:

כד **הן עם כלביא יקום.** רמז כי ינצח מלכי כנען והקרוב אל הדעת הדבר הקרוב כמו מלחמת מדין שלא נשמע מלחמה כמוה שלא נפקד מזרע ישראל אחד ומתו חמשה מלכים ונפש אדם אשר לא ידעו משכב זכר היו שלשים ושתים אלף:

ודם חללים. המלקוח ואת כל חילם ועל דרך הדרש לא ישכב משה עד יאכל טרף כן כתוב אחר תאסף אל עמך:

כו **וקבתו לי.** מפעלי הכפל כמו וסבותי אני:

כח **ראש הפעור.** ולא הלך לקראת נחשים על כן היתה עליו רוח אלהים וזה עשה בעבור שראה כי לא נחש ביעקב:

פרק כד

א **וישת אל המדבר פניו.** ששם ישראל בערבות מואב:

ב **שכן לשבטיו.** ראה כל הדגולים י״א כי בלעם היה רע עין הנקרא מרע וברעת עינו היה עושה רעות וכבר הודעתיך דעתי:

ג **וישא משלו.** הטעם שנשא קול במשלו והמשל כנחלים נטיו:

נאם. דבר כמו וינאמו נאם י״א כי טעם שומע גם יחזה דבר הנחוש והקרוב אל הדעת שהוא דרך הנבואה בחלום כדברי אליפז תמונה לנגד עיני דממה וקול אשמע:

שתם העין. אין לו אח רק פירושו כפי מקומו הפך סתום וי״א כי עין אחד היתה לבלעם וזה דרך דרש:

ד **נפל.** כמו תרדמה נפלה על אברם:

וגלוי עינים. אף על פי שהוא ישן הוא רואה בעיניו כטעם ולבי ער:

ה **מה טבו.** פעל עבר כמו כי אורו עיני:

ו **נטיו.** דגשות הטי״ת להתבלע נו״ן נטה כי יש נחלים שינטו כה וכה ועליהם אילנים:

כאהלים. כמו מר ואהלות והנה דמה האהלים כנחלים נטיו:

כארזים. כפול בטעם והזכיר הארזים כארז בלבנון ישגה:

ז **יזל מים.** הנה מים לשון יחיד כמו מי נדה לא זורק עליו:

מדליו. כמו מדליותיו:

וזרעו במים רבים. כזרע שרוה במים והטעם שכל יום יצמח ויגדל:

וירום מאגג מלכו. נבואה על שאול שהוא המלך הראשון כי קודם שאול היו שופטים ולא מלכים:

ח **אל מוציאו.** והטעם כי האל המוציאו ממצרים שם כח לו כתועפות ראם ואל יטעון טוען בעבור מ״ם אל מוציאם ויחשוב כי מלת לו סימן לשם כי כן משפט הלשון כמו תכו לרגליך ישא מדברותיך עד אנה ינאצוני העם הזה ורבים כן:

יאכל גוים צריו. מלכי כנען:

ועצמותיהם יגרם. ישבר הגרם שהוא העצם וכן מלת עצמו וככה מסעף פארה לא תפאר:

וחציו ימחץ. כל חץ מחציו ימחץ וכן וצדיקים ככפיר יבטח בנות צעדה וכן מברכיך ברוך כל אחד ממברכיך יהיה ברוך וכן אורריך:

ט **כרע שכב.** הטעם שיירש ישראל ארץ כנען ואחר כך תשקוט הארץ:

יקימנו. פירשתיו:

י **ויספק את כפיו.** כמו ספקו עליך כפים:

יד **לכה איעצך.** י״א הטעם על בנות מואב וזה דבר רחוק בעבור שאמר באחרית הימים והנכון בעיני שהוא כמשמעו אתן לך עצה שתדע מה תעשה כי זה העם כן יעשה לעמך:

טז **וידע דעת עליון.** בדרך נבואה לא בקסם:

יז **אראנו ולא עתה.** הקרוב אלי כי זאת הנבוא׳ על דוד אמר ולא עתה כי אחרי ארבע מאות שנה היתה:

אשורנו ולא קרוב. הטעם כפול והמשל הוא כוכב ושבט:

דרך כוכב. יש דמות כוכבים דורכים ברקיע שלא היו בתולדת ולא נודעו:

וקם שבט. מלכות והנכון בעיני כי מלת דרך שיראה בדרכו כטעם הכוכבים ממסילותם ורבים פירשוהו על המשיח והקדמונים אמרו סנחריב בלבל הגוים והנה מואב ועמלק ואשור ועוד למה השלים וענו עבר רק היה ראוי להיות דרך כוכב בסוף משלו וחסירי דעת יחשבו כי המפרש דרך כוכב על דוד הוא מכחש ביאת המשיח חלילה חלילה כי המשיח מבואר היטב בנבואת דניאל כאשר פירשתי שהזכיר עמידת מלכי יון וקום החשמונים ועמידת בית שני ושני המצור והגליות והישועה זה אחר זה ואין צורך לנביא בעולם עם דברי משה שהוא העיקר אם יהיה נדחך בקצה השמים ושב ה׳ אלהיך את שבותך:

ומחץ פאתי מואב. כן עשה דוד:

וקרקר. כמו מקרקר קיר והטעם הורס הקיר כמו מסעף:

בני שת. כמו בני אדם כי הוא העיקר כי נח מבני בניו היה ויאמר היצחקי כי פירשו על בני עמון גם מואב והטעם כפול גם אמר שהוא מגזרת וחשפי שת רמז לבנות לוט והוא רחוק בעיני כי השת הוא האחור שהוא כמו היסוד כמו כי השתות יהרסון ורבים פירשו כל בני שת מגזרת כי השתות והטעם כי יהרום המדינות ואיננו רחוק:

יח **והיה אדום ירשה.** מגזרת ואם לא תורישו והוא שם במשקל קח לך לבנה והוא תחת תאר השם כמו והיתה הארץ שממה ויודע כי גברה יד דוד על אדום והר שעיר:

יט **וירד מיעקב.** יקום רודה מיעקב:

והאביד שריד מעיר. מכל עיר והטעם מאדום וזה היה יואב כי כן כתוב עד הכרת כל זכר באדום:

כ **וירא את עמלק.** בדרך נבואה והמשל ראשית גוים ופירושו כי הוא הגוי הנלחם עם ישראל בראשונה ואחריתו עד שיהיה אובד וכן היה בימי שאול שהמית מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק וזקן ורבים פירשו ראשית גוים כי הם יחשבו בראש הגוים ולא היה כן:

כא **וירא את הקיני.** משפחת יתרו וכתוב המה הקינים וחבר הקיני והמשל ושים בסלע קנך. והטעם כפול כי אילו היה מושבך גבוה כקן העוף לא יצילך:

כב **לבער קין.** כמו ושבה והיתה לבער וכן כאשר יבער הגלל ובערת הרע וקין הוא הקיני:

וטעם **עד מה אשור תשבך.** כאומר עד מתי תשבך אשור לא יעזבך כי אם היתה לבער ואשור לשון נקבה והטעם מחנה וכן ותפול שבא ותקחם ותערוך ישראל:

כג **וישא משלו ויאמר.** הוא וצים מיד כאשר הזכיר שאשור ישבה הקיני אמר גם יבא עת שיעונה אשור ועבר עמו והטעם העברים שישבה אשור כי הקינים היו דרים עם ישראל ופירוש המתרגם ארמית ידוע רק אין מנהג הכתוב להזכיר עבר בלא נהר. יש מפרשים וצים לשון רבים מגזרת וצי אדיר וי״א שפירושו כמו ופגשו ציים את איים כי דמם לציים שישום אדם מראותם:

וטעם **אוי מי יחיה משמו אל.** הטעם על מלך אשור ששם נפשו כמו אל וכן כתיב בספר ישעיה או טעמו מי יחיה מהגזרות ששם אל בעולם על ידי אשור כי מלך אשור נצח את כל הגוים כי כן כתוב:

כד **וכתים.** מבני יון כי כן כתוב ויתכן להיות רמז למלכות יון וכבר ביארתי בספר דניאל כי מלכות יון וכתים אחת היא והיא החיה השלישית בראיות:

מיד כתים. ממקום כמו על יד הירדן ויד תהיה לך:

וגם הוא. כתים שהוא שם יחיד ואם הוא על משפט לשון רבים והעד ובני יון אלישה ותרשיש כתים:

כה **ויקם בלעם.** כי שוכב היה ותרדמה נפלה עליו וכן אמר נופל וגלוי עינים:

פרק כה

א **בשטים.** כי כן כתוב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד השטים והכל בערבות מואב כי לא זזו משם גם יהושע משם שלח מרגלים:

ולפי דעתי כי **ויחל** מהבנין הכבד הנוסף:

ב **וישתחוו.** ישראל ובנות מואב:

ג **ויצמד ישראל.** מגזרת צמד בקר והטעם הנשים והנה נצמדו עמם לדת פעור:

ד **והוקע אותם.** הטעם על הנצמדי׳ והעד שהוא כתוב ויאמר משה אל שופטי ישראל:

והוקע אותם. כמו ויוקיעם בהר כדברי המתרגם ארמית והעד נגד השמש והטעם בפרהסיא כמו לעיני השמש הזאת:

ה **הרגו איש את אנשיו.** הטעם מאיזה שבט יהיו וידוע כי הרגו ואם לא הזכיר הכתוב:

ו **ויקרב אל אחיו.** נתנה למשפחתו:

והמה בוכים. מתפללים לשם:

ז **וירא פינחס.** כאשר ראה פינחס כן קם מתוך העדה שהיתה בחצר אהל מועד ויש בכאן שאלה ויתכן להשיב שכבר נצמד זמרי בעדים:

ח **אל הקבה.** כמו אל האהל וכן קרוב בלשון קדר ואם יש מעט הפרש בין צורת האהל והקבה:

וידקור. כמו ודקרני בה:

אל קבתה. בקובה שהיתה שם עם אחי זמרי. וי״א כי קבתה מגזרת הזרוע והלחיים והקבה וגם יש דרך דרש שנעשו י׳ נסים לפינחס רק הכתוב לא הזכירם:

יא **בקנאו.** קל הנו״ן להקל על הלשון והטעם כי הוא קנא כקונו וכתוב על השם כי הוא אל קנא בע״א:

ולולי הוא שקנא הייתי מכלה כל ישראל בדבר **בקנאתי**:

יב **את בריתי שלום.** טעמו את בריתי ברית שלום כמו כסאך אלהים ורבים כן והטעם שלא יגור מאחי זמרי כי הוא נשיא בית אב ושכרו שתהיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ונצח כי הכהנים הגדולים היו מבני פינחס ויתכן שהיו בנים אחרים לאלעזר:

יג ומלת **אחריו.** לאות שמת ואינו אליהו כלל וכבר פירשתיו כי נגיד היה עליהם וגם שהיה בימי פילגש בגבעה:

אשר קנא לאלהיו. מאהבתו את השם גם עשה טובה לישראל ודרך דרש האב כפר ובניו יכפרו:

יד **אשר הכה את המדינית.** עם ורבים כן:

נשיא בית אב. אחד מחמשת אבות בני שמעון. וראש לבית אבותיו גדול:

טו **צור.** אחד ממלכי מדין והנה גם מלכי מדין חמשה אבות:

יז **צרור.** שם הפועל כמו זכור את יום השבת:

יח **כי צוררים הם לכם.** כי הצרו לכם:

בנכליהם. במחשבתם הרעה מגזרת ויתנכלו אותו:

ועל דבר כזבי. ועוד כי יחשבו לעשות לכם רע בעבור כזבי אחותם:

פרק כו

א **ויהי אחרי המגפה.** אמר השם אל משה ואל אלעזר על יד משה וכן ויצו משה וזקני ישראל אז ישיר משה ובני ישראל:

וטעם **אחרי המגפה.** בעבור שאמר השם לאלה תחלק הארץ:

ג **וידבר משה ואלעזר הכהן.** במקום אביו ויתכן שהוא היה פה למשה כמו אהרן:

אתם. כמו דברו לשלום:

ד **מבן עשרים שנה.** והטעם שנשאו את חשבונם כאשר צוה ה׳ את משה:

וטעם **ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים.** כי היו בספורים רבים מיוצאי מצרים והקרוב להיותם חצים והחל מראובן בספורים הראשונים במדבר סיני:

ט **אשר הצו.** כטעם כי ינצו אנשים:

י **ואת קרח.** פירשתיו:

ויהיו לנס. כמו ויהיו לאות לבני ישראל:

יא **ובני קרח לא מתו.** והעד שמואל ובניו ובני בניו שהם המשוררים והם הנקראים הקרחים לבני קרח מזמור גם בתורה כתיב משפחת הקרחי והזכיר הכתוב ובני קרח עם בני ראובן בעבור כי בני דתן ואבירם גדולים וקטנים מתו והנה רעת דתן ואבירם קשה מרעת קרח:

יב **הימיני.** אל תבקש דקדוק בשמות וכן מן פוני ומן לשפופם השופמי לימנה משפחת הימנה ואיננו הימיני כמו מן בריעה בריעי וחגי ושוני חסר יו״ד היחס או זה יו״ד היחס ושל השם חסר והוא הנכון ואחר ראובן שמעון וגד החונים עליו רק מנשה קודם אפרים ובמדבר סיני הפוך והנכון שזה בעבור מספרם כי בני אפרים יוסיפו על בני מנשה במדבר סיני שמונת אלפים ושלשת מאות ובערבות מואב יוסיפו בני מנשה על בני אפרים עשרים אלף ומאתים וכן זכר למשפחות חמשה בנים לבנימין והם בכר וגרא ונעמן וראש וארד:

לח **לאחירם.** הוא אחי שפופם הוא מופים חופם הוא חופים ואלה ארד ונעמן הם בני בלע וי״א כי נעמן וארד מיורדי מצרים הם והם בני בלע בן בנימין:

מב **לשוחם.** הוא חושים:

אלה משפחות דן למשפחותם. כי חושים נחלק למשפחות רבות:

נה **יחלק את הארץ.** הטעם כי בגורל יחלק הארץ למטות:

נו **על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט.** לפקודים:

נז **לגרשון.** החל מהבכור והזכיר בנו שהוא לבני ולא הזכיר שמעי ויתכן שלא היו לו בנים או היו לו ומתו בלא בנים. ואחר כן הזכיר החברוני שהוא בן קהת ולא הזכיר עוזיאל ואחר כן בני מררי ושב להזכיר בני יצהר ואחר כן בני עמרם ואיחר אותם בעבור שיבאר מה שאירע לבני בן עמרם:

נח **הקרחי.** הם בני קרח. והזכיר שם יוכבד בעבור כבוד בניה ולא הזכי׳ שם יולדת׳ דרך קצר׳ וכן אשריאל אשר ילדה:

סב **ויהיו פקודיהם.** פקודי הלוים במספר הזה נוספו שבע מאות והתימה כי לא נוסף בהם רק שבע מאות והנה ישראל שמתו מי שהיה מבן עשרים שנה ומעלה היה מספרם בפעם האחרונה קרוב מהמספר הראשון כי הלוים לא נכנסו עם פקודי ישראל והעד אלעזר הכהן:

סד **ובאלה לא היה איש.** זה הפסוק שב אל פקודי ישראל:

סה **כי אם כלב בן יפנה.** קודם יהושע כאשר אמר השם:

פרק כז

ג **והוא לא היה.** חשבו הבנות כי לא יירשו בני הנועדים על ה׳:

כי בחטאו מת. אמר ר׳ יהודה הלוי הספרדי כי פי׳ כי בחטאו מת דבק עם ובנים לא היו לו כאשר יאמר היום בעונותיו אירע לפלוני כך וכך ואיננו רחוק:

ד **כי אין לו בן.** בעבור שאין לו בן:

ז **כן.** אמת או הדבר כן:

והעברת. מה שהיה ראוי שיקח הוא תקחנה הן:

ח **ובן אין לו.** הנה אות כי הבן יירש את אביו:

ט **לאחיו.** מאב או מאם:

יא **לשארו הקרוב אליו.** מכל המשפחה:

וירש אותה. הנחלה וכבר פירשתי דרך חז״ל בפסוק לעם נכרי. ולדעת הנחלו׳ אם יירש האב או האם את הבן ומה שתירש אשתו צריכים אנחנו לקבלה:

יב אמרו חז״ל כי נסמכה פרשת עלה אל הר העברים לדעת הנחלות כי בקש משה לדעת מי ינחל מעלתו:

יד **להקדישני.** דבק עם מריתם והטעם כי מריתם להקדישני וזה הוא על אשר לא קדשתם כאשר פירש:

טז ה׳ **אלהי הרוחות.** שהוא יודע הרוחות איזה רוח ראוי:

וטעם **יפקד.** מגזרת פקיד:

יז **אשר יצא לפניהם.** במלחמה:

ואשר יוציאם. ע״י אחר:

יח **אשר רוח בו.** וכל איש חי יש בו רוח רק הטעם כמו וחזקת והיית לאיש:

וסמכת את ידך. להראות את ישראל שהוא במקומו ועליו סמך:

כ **ונתתה מהודך.** לחלוק לו כבוד לפני ישראל:

למען ישמעו כי הם כבר האמינו בך וכאשר יראו שאתה כבדתו כן יכבדוהו כי ילכו אחרי מעשיך:

כא **על פיו יצאו.** על פי אלעזר במשפט האורים וי״א על פי משפט האורים והראשון ישר בעיני:

הוא וכל בני ישראל. בדבר שהיה כלל לכל:

וכל העדה. בדבר שהיה פדט לעדה הם הנועדים באהל מועד:

פרק כח

א וטעם הדבק פרשת הקרבנות שהשם צוה אז למשה שיצוה את בני ישראל הקרבנות שהם חייבים לעשות כי הוא לא יכנס לארץ עמהם והחל להזכיר עולת תמיד ואם הזכירה בתחלה יתכן שהנזכרת היא על הר סיני או שתהיה מערכת הקרבנות סדורה:

ב **לחמי.** פירשתיו:

לאשי. פירשתיו. והטעם לחם לאשי לריח ניחוחי:

במועדו. שלא יקדמו קודם הבקר ושלא יאחר אחר הערב:

ד **את הכבש אחד.** אמר רבי משה הכהן הספרדי כי הוא דרך קצרה והטעם את הכבש כבש א׳ ועל דעתי שאות ה״א מושך עצמו ואחר עמו וכבש הראיתיך רבים כן:

ו **העשויה בהר סיני.** הטעם כאשר עשיתם בהר סיני גם זה אות שלא העלו עולות במדבר אחר נסעם מסיני כאשר פירשתי בראיות גמורות:

ז **הסך נסך שכר.** נו״ן השורש מובלע בסמ״ך ומן הפירוש נסמוך על דברי הקדמונים ז״ל:

י **בשבתו.** שב אל יום השבת אע״פ שנמצא כל שומר שבת מחללו והטעם כל שבת ושבת כמו יום ביומו:

על עולת התמיד. הטעם אחרי התמיד שישים עליה עולת שבת:

יא **ובראשי חדשיכם.** אמר רבי משה הכהן הספרדי נ״ע שפירושו חדש ניסן כי כן כתוב ראשון הוא לכם ואחר כן אמר זאת עולת חדש בחדשו שיעשו כן בכל חדש על כן הוסיף לחדשי השנה ופירושו נכון הוא ואע״פ שיש לטעון על יו״ד ובראשי חדשיכם רק בעבור שמצאנו הנה חדש מחר ישר דבורו:

יד **בחדשו.** כמו שבת בשבתו ולא יתכן בו על דרך הפשט פי׳ אחר כי אין בפסוק זכר לירח ועוד כי לא מצאנו זאת המלה כי אם מהבנין הכבד הדגוש והנה הדל״ת רפה:

טו **ושעיר עזים אחד לחטאת לה׳.** כמו אשר עלה עליו הגורל לה׳ ועשהו חטאת. ודע כי חטאת עם למ״ד בלשון הקדש אין החטאת דבק כי אם בחוטא הלא תראה וחטאתי לאבי והנה זה הפך הדרש רק יש לו סוד:

טז **בארבעה עשר יום לחדש.** ולא הזכיר בין הערבים גם זה חזוק למעתיקים אע״פ שאין להם צורך:

כב **ושעיר חטאת.** כמו שעיר עזים והוא דרך קצרה והנה לא הזכיר עולות בשבעת ימי הפסח כאשר לא הזכיר עולת התנופה ואנו צריכין לקבלה כי פסוק שבת בשבתו אמר על עולת התמיד:

כו **בהקריבכם מנחה חדשה.** לחם התנופה הוא העיקר ועמו שבעה כבשים ופר בן בקר ואילים שני׳ ושני כבשי שלמים והעולה הנזכרת בפרשה הזאת היא חובת היום והעד על דבריהם כי לא באר בשבת ובמועד דבר כלל רק הזכיר בחג המצות וסכות ויום העשור והקרבתם אשה לה׳ ולא אמר כמה המספר וכן ביום תרועה ולא הזכיר עולת חדש ועולת התמיד ומנחתה היא העולה הראשונה:

פרק כט

א **יום תרועה.** מצוה להריע כי אילו היה זה הדיבור על עולת היום למה לא הזכיר בשאר המועדים ועוד כי כל העולות צוה לתקוע ולא להריע:

ח **פר בן בקר אחד.** של צבור וכן איל אחד ואינם פר כהן גדול והאיל שלו ולפי דעתי כי האיל הנזכר בפרשת אחרי מות שלקח מן העם איננו זה כי על אילו ואיל העם נאמר ועשה את עולתו ואת עולת העם והעד שיש תוספת שבעת כבשים גם זה שעיר עזים אחד לחטאת איננו משעיר הגורלות על כן כתוב מלבד חטאת הכפורים הנכתבת בפרשת אחרי מות:

לה **עצרת.** פרשתיו:

לט **ולמנחותיכם ולנסכיכם.** לכל עולה ועולה כמשפטה:

פרק ל

ב **ראשי המטות.** לפי דעתי שזאת הפרשה היתה אחר מלחמת מדין ע״כ היא אחריה כמו ותדבר מרים ואהרן במשה אחר ויהיו בחצרות כאשר פירשתי והכ׳ אמר שבאו בני גד אל משה ואל אלעזר ואל נשיאי העדה ודברו דבריהם ואחרי כן כתוב ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות הם נשיאי העדה הנזכרים ובעבור שאמר משה לבני גד ולבני ראובן והיוצא מפיכם תעשו ע״כ כתוב וידבר משה אל ראשי המטות ושם כתוב ככל היוצא מפיו יעשה:

לבני ישראל. שיאמרו כן לבני ישראל:

ג **לה׳.** שהזכיר השם והנדר אם יהיה כן אתן לשם כך וכך או אתענה:

השבע. שם הפועל ובא עם שם וכמוהו רבים:

לא יחל דברו. כמו לא יחלל ואיננו לשון מחילה והנה אנחנו צריכין לקבלה כי הכ׳ אמר איש ואשה ולא פירש מתי יהיה איש או מתי תהיה אשה:

ד **ואסרה אסר.** או אסרה איסר. ואסרה ממשקל אחר ואיננו כמו אסר:

ו **הניא.** כמו שבר והפר כמו את תנואתי:

ביום שמעו. לא ביום אחר:

ז **ונדריה עליה.** בבית אביה ולא הניא אותה אביה בעלה יניא אותה:

ט **ביום שמוע.** הדבר מפיה:

מבטא שפתיה. השבועה:

יא **ואם בית אישה נדרה.** האלמנה בימים הקדמונים והניא אותה לא תקיים נדרה בימי אלמנותה וזה על דבר העתיד שנדרה ומת הבעל קודם הגעת הזמן. מלת סליחה מפורשת:

יד **לענות נפש.** אפי׳ לענות נפש שהוא הצום כאשר פירשתי:

טו **והקים.** כבר הקים ואחר כן פירש איך הקים אותם בעבור שהחריש ביום שמעו:

טז **ונשא את עונה.** כי היא ברשותו:

יז **בין איש לאשתו.** והיא בוגרת:

בין אב לבתו. אם איננה בוגרת על כן נאמר בנעוריה:

פרק לא

ג **החלצו.** חגרו חלוציכם:

נקמת ה׳. היא נקמת בני ישראל בעבור עבודת כוכבים:

ה **וימסרו.** כמו וינתנו וקרוב ממנו למסור מעל בה׳:

ו **וכלי הקדש.** הארון:

ז **ויהרגו כל זכר.** גדול בשנים:

ח **ואת צור.** אבי כזבי:

בלעם בן בעור. י״א אחר ששב אל מקומו בא אל מדין כאשר שמע המגפה שהיתה בישראל בעצתו שב לקחת ממון מזקני מדין:

ט **חילם.** שם כלל והוא זהב וכסף ונחשת וברזל ובגדים:

י **ואת כל עריהם במושבותם.** כלל ופרט:

טירותם. ארמוני המלכים:

יא **ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח.** שם כלל לאדם ולבהמה:

יב **השבי.** פרט לאדם:

השלל. הם הבגדים:

יד **על פקודי החיל.** מגזרת יפקוד ה׳ כמו פקידי החיל וכן מלת קרואי כמו קריאי:

שרי האלפים ושרי המאות. הם מאה ושלשים ושנים:

טו **החייתם כל נקבה.** הטעם אפי׳ אחת וכן אין כל ויתכן להיות כמשמעו כי כל נקבה החיו ורבים כן:

יז **טף.** שם כלל לקטן זכר או נקבה:

יט **אתם ושביכם.** בעבור הכבוד השוכן בתוכם:

כ **וכל מעשה עזים.** כאשר פירשתי. והנה הבגד בעבור שנגע בחלל הוא טמא הטעם ועמכם כל בגד עד שתתחטאו או תהיה מלת תתחטאו יוצאה וכן והתאויתם לכם כי הגבול הוא הפעול:

כא **ויאמר אלעזר הכהן.** כי חקת תורת הפרה לאלעזר נתנה ומשה אמר להם תתחטאו דרך כלל ואלעזר פירש להם:

כב **הבדיל.** ידוע:

כג **אך במי נדה יתחטא.** היה נראה לנו כי הוא מי אפר הפרה כמו מי נדה לא זורק עליו וחז״ל אמרו כי טעמו בשיעור המים שתרחץ בהם האשה הנדה ודעתם רחבה מדעתינו:

כו **שא את ראש.** פירשתיו:

מלקוח. הבהמה:

השבי. האדם ותחסר מלת ו׳ כמו שמש ירח:

וראשי אבות העדה. הם הנשיאים:

כז **וחצית את המלקוח.** שם כלל:

כח **אחד נפש.** כמו נפש אחד:

ל **אחד אחוז.** כמו והאחוז אחוז ושניהם דבקים כאשר פירשתי:

מכל הבהמה. כמו גמלים והנה לא לקח אלעזר מהם חלק אולי היו מעטים ועל כן לא נזכר המספר שהביאו ולא המספר שלקחו הלוים:

לב **יתר הבז.** חוץ מאשר אכלו על כן אמר יתר והזכיר מספרם כי היה מספר רב ולא שמענו שלל כמוהו גם כן הזכיר המכס כי גם הוא רב ומלת מכם מפועלי הכפל על משקל וממר ליולדתו והוא מגזרת תכסו על השה והטעם חלק:

מז ואמר **מן האדם ומן הבהמה.** שם כלל:

מח **הפקדים.** פירשתיו:

מט **אשר בידינו.** בעבור היותם ברשותם וכן ולקחת בידך עשרה אנשים:

נ **ונקרב.** במחשבה או בפה:

אצעדה. היא על הזרוע כי כן כתוב:

וצמיד. ליד:

טבעת. באצבע:

עגיל. באזנים כי כן כתוב אולי נקרא כן בעבור היותו עגול:

וכומז. כחביריו:

נא **כל כלי מעשה.** הגיד הכ׳ שלא היה בהם כלי שבור:

נג **אנשי הצבא בזזו איש לו.** הזכיר הכתוב זה להודיע כי זהב רב וכלי מעשה בזזו כל אחד:

פרק לב

א **לבני ראובן.** כי הוא בן הגבירה:

מקום מקנה. כי שם מרעה טוב:

ב **ויבאו בני גד.** הם היו בעלי העצה בתחלה על כן הקדימם הכתוב:

ה **ויאמרו יותן.** אמר ויאמרו פעם אחרת בעבור שארכו הדברים י״א כי את הוא פעול יותן ולא אדע למה זה כי הנה כתוב נעתם ארץ. יחלק הארץ ולא נשא אותם הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו:

ז **תניאון.** כמו תשברון:

ט **ויעלו עד נחל אשכול.** כי העולים מצפון הלכו לנגב:

יא **לא מלאו.** קל הלמ״ד והוא מהבנין הכבד מלא קרנך שמן לא השלימו מה שהתחילו:

יב **כלב בן יפנה.** בתחלה כאשר דבר השם ומלת מלאו כמו בקשו נפשי שלחו באש מקדשך:

יג **וינעם.** מגזרת נע ונד בעבור שלא נחו:

יד **תרבות.** מגזרת אשר טפחתי ורביתי והוא קרוב מגזרת על כל רב ביתו והטעם גדול השנים:

לספות. כמו להוסיף רק הוא משרש אחר וכמוהו ספו על זבחיכם כי לא מצאנו בבעלי היו״ד מזה השרש בבנין הקל חסר יו״ד:

טז **וערים.** בתחלה לטפנו:

יז **חשים.** על משקל מולים היו כמו מהירים מגזרת מהרה חושה אל תעמוד:

יט **והלאה.** נמצא על מקום ועל זמן והטעם ולמעלה:

כא **עד הורישו.** השם:

כב **לפני ה׳.** כי שם הארון. לפני ה׳ כאשר פירשתי כי לעולם הוא לשבח:

כד אל״ף **לצאנכם.** נוסף כמו והאזניחו נהרות:

כז **כל חלוץ צבא.** כמו הארון הברית והטעם כל חלוץ חלוץ צבא:

כט **ונתתם.** תתנו להם והוי״ו כפ״א רפה בל׳ ישמעאל כי כן משפט הלשון:

ל **ונאחזו בתככם.** חלק להם כבוד כי הטעם אם לא יעברו חלוצים תוליכום עמהם בעל כרחם ונאחזו או אם יתנחמו ונאחזו בתוככם ובאת זו המלה כמשפט בעלי היו״ד כי אותיות אהו״י מתחלפים:

לא **ויענו בני גד.** שנית חזוק:

לב **נחנו.** הוא העיקר ואל״ף אנחנו נוסף ולא הזכיר עד עתה חצי שבט מנשה בעבור היותו חצי השבט:

לח **ואת נבו.** יתכן שהוא הר נבו ששם נקבר משה כאשר אפרש:
מוסבות. אלה הערים הוסבו שמותם וכן שבמה:

לט **ויורש.** יש אומרים כי מכיר חי היה ולפי דעתי שמלת ויורש שבה אל הגבור שהיה במשפחה:

מ וטעם **למכיר בן מנשה.** לבני מכיר כמו ויאמר יהודה לשמעון אחיו:

מא **ויאיר בן מנשה.** הוא ממשפחת יהודה כי כן כתוב כי חצרון לקח בת מכיר בן מנשה והוליד ממנה שגוב ושגוב הוליד את יאיר שהיו לו הערים בערי הגלעד ונקרא על שם משפחת אמו גם יש כהנים שנקראו על שם בני ברזילי הגלעדי כי כן כתוב ואין פה מקום לשאול איך לקח יאיר נחלה עם שבט אחר כי ארץ כנען היא הנחלקת ולא ארץ האמורי שהיא מעבר לירדן מזרחה כי יש אמורי בארץ כנען והוא היה התקיף מכל שבעה גוים:
חותיהם. פירושו לפי מקומו כמו קריות:

פרק לג

א **אלה מסעי.** כאשר חנו בני ישראל בערבות מואב וישבו שם חדשים עד שבנו הערים הנזכרים ולא זזו משם כי אם אחרי מות אהרן כתב משה כל המסעים:

ב **את מוצאיהם.** איך יצאו ממקום למקום על כן אחריו למסעיהם:
על פי ה׳. דבק עם למסעיהם:

ג **ממחרת הפסח.** פירשתיו וכן ביד רמה:

ד **ובאלהיהם עשה ה׳ שפטים.** כמו ראש דגון כי כן אמר השם למשה:

ז **וישב.** רמז לענן או לישראל:

ח **מפני החירות.** ופי החירות מקום אחד הוא והפה בפנים:
דרך שלשת ימים. פירשתיו:

טז **קברות התאוה.** הוא בקדש ברנע כאשר פירשתי:

לז **ויסעו מקדש.** שם עיר:

מ וטעם **וישמע הכנעני.** כי נלחם עם ישראל בהיותם בהר ההר:

מב **צלמונה ופונון.** פירשתים:

מו **בעלמון דבלתימה.** שם כלל למסעים רבים כאשר פירשתי בפרשת זאת חקת התורה:

מט **מבית הישימת.** הוא הגיא הנשקף על פני הישימון אז צוה השם להזהיר ישראל כי הם קרובים לעבור:

נב **משכיתם.** כמו אבן משכית:

במותם. מקומות גבוהים כמו במותי ארץ:

נד **והתנחלתם.** כמו והתאויתם והפעול הארץ:

וטעם להזכיר **לרב תרבו.** לדבק אחריו ואם לא תורישו:

נה **לשכים.** קוצים חדים מגזרת הסר מסוכתו. הנני סך את דרכך בסירים:

ולצנינם. פירושו לפי מקומו כמו ולשוטט בצדיכם שהם מכות בשוט או קוצים חדים כמו צנים פחים והנה עוד פי׳ להם גבול נחלתם שהם חייבים להוריש משם יושב הארץ:

פרק לד

ב **אל הארץ כנען.** כמו והנבואה עודד הנביא הנבואה נבואת עודד הנביא והטעם **אל הארץ.** ארץ כנען:

ג **על ידי אדום.** מקום כמו על יד הירדן:

ה **נחלה מצרים.** אל נחל מצרים ואיננו היאור:

ו **הים הגדול.** הספרדי והטעם גבול מערב נחלתכם והיה הים הגדול והוא הגבול בעצמו:

י ואל״ף **והתאויתם.** תחת וי״ו והתוית תיו ואם הם ב׳ בנינים:

והתאויתם. כמו עד תאות גבעות עולם:

יא **ומחה.** כאשר אמרו קדמונינו תבירתא מגזרת ימחאו כף:

טו **שני המטות.** פעם שנית לבאר מקום נחלתם:

יז **ינחלו.** פעל יוצא לשנים פעולים וכן ונחלתנו על דעת המדקדקים:

אלעזר. ראשונה כי על פיו יצא יהושע גם הוא בן אהרן. ולא הזכיר נשיא לבני ראובן וגד כי כבר לקחו חלקם והמפרשים אמרו כי החל מיהודה כאשר יצא הגורל בתחלה רק יש טענה גדולה עליהם אף על פי שהפירוש נכון יהיה נראה לפי דעתינו:

כח **פדהאל.** אם נעלם הה״א הם שתי מלות שוות בטעם כי הה״א איננה מהאותיות המשך:

פרק לה

ב **ומגרש.** ידוע:

י **ארצה כנען.** ידוע גם זאת הפרשה דבקה:

יא **והקריתם.** מגזרת קריה:

טו **לבני ישראל.** איננו דבק עם הפסוק הראשון כי בפסוק הראשון אמר כי אלה הערים תהיינה ערי מקלט ולא אמר מקלט למי אחר כן באר כי לבני ישראל ולגר הגר בתוכם תהיינה שש הערים האלה מקלט:

יט **בפגעו בו.** בשבר הפ״ה כמו בשברי לכם כי שמות הפועלים ישתנו:

כ **יהדפנו.** ממקום גבוה:

או השליך עליו. כמו קיר נטוי או כלי שימות בו:

בצדיה. פירשתיו:

כב **בפתע.** כמו פתאום:

כג **בלא ראות.** שם הפועל:

ולא אויב לו. ולא מתכוין לבקש רעתו:

כה **עד מות.** יש אומר עד מות עד חפוש וכמוהו תמות חכמה ולא אמרו כלום כי עמכם תמות חכמה הוא כמשמעו וגם כן עד מות הכהן הגדול כי הוא יכפר בעד ישראל וזה המאורע אירע בימיו:

כו **את גבול.** מן גבול כמו כצאתי את העיר:

כז **דם.** פירשתיו:

לג **יחניף.** עשות רע בסתר:

שופכו. פועל כמו ובא גואלו:

לד **ולא תטמא.** החנופה את הארץ או הוא ציווי בעבור כי אני שוכן בתוכם ולא לכבוד הארץ רק לכבוד בני ישראל על כן אמר שוכן בתוך בני ישראל:

פרק לו

א **ויקרבו.** גם זאת הפרשה דבקה עם כאשר צוה משה לתת מנחלת ישראל ערים ללוים:

ראשי אבות. הם הנשיאים:

ד **ואם יהיה היובל.** ואפילו שיהיה היובל לא נקוה לשוב הנחלה אלינו רק תהיה תמיד נוספת על נחלת המטה:

ה **כן מטה בני יוסף.** כי ראשי האבות דברו בעבור כל המטה:

ז וטעם **תסב.** שפעם תסוב מפה ומפה (ס״א תסוב מכה וכה) בין הם בין אחרים:

וטעם **לא תסוב נחלה.** מהיום קודם נחלת הארץ:

ח **וכל בת יורשת נחלה.** אחר ניחול הארץ על כן אמר הכתוב ולא תסוב נחלה פעם שנית:

יא **מחלה תרצה.** הזכירם הכתוב בתחלה כאשר נולדו ועתה הזכיר׳ כאשר נשאו לאנשים בתחלה:

יב **ממשפחות.** לאות כי בני דודיהן לא היו כולם אחים:

יג **אלה המצות.** של הנחלה והנדר וכל בת יורשת נחלה ומשפטי הדם:

על ירדן ירחו מזרחה: